

Perspectiefnota 2025

Inhoudsopgave

Perspectiefnota 2025.....	1
Inhoudsopgave.....	2
Inleidende samenvatting.....	2
Ons platteland, landbouw en natuur	4
Ons water- en energiesysteem	9
Onze woningen, bereikbaarheid en ruimte	12
Onze economie	16
Onze sociale samenleving.....	20
Onze financiën.....	26
Financiën	28
Budgettair perspectief.....	28
Ontwikkelingen en voorstellen	30
Liquiditeitsprognose	40

Inleidende samenvatting

Inleiding

Voor u ligt de Perspectiefnota van de provincie Overijssel voor 2025.

Noaberschap, landschap en ondernemerschap; Overijssel heeft het en dat houden we graag zo. Vorig jaar juli presenteerden we ons coalitieakkoord Schouder aan Schouder, met onze ambities voor een mooi en sterk Overijssel de komende periode. De wereld staat niet stil, in tegendeel zelfs. We volgen actuele ontwikkelingen op de voet om zo aan de voorkant te staan van onze grote uitdagingen.

De Perspectiefnota is een belangrijk document binnen de Planning en Control (P&C) cyclus van de provincie. We kijken naar de betekenis van trends en ontwikkelingen voor onze ingezette koers. Hoewel grote veranderingen sinds de opstelling van het coalitieakkoord zijn uitgebleven, vragen sommige opgaven vanwege actuele ontwikkelingen eerder en meer actie dan verwacht. Schouder aan schouder gaan we met energie hiermee aan de slag. We werken als provincie altijd samen. In onze provincie liggen 25 prachtige gemeenten en vier waterschappen. Onze provincie ligt naast een aantal andere provincies en we hebben natuurlijk te maken met de rijksoverheid, onze buurlanden en Europa. De kracht van onze inwoners, bedrijven en maatschappelijke partners benutten we proactief. Samen met hen werken we aan een levendige samenleving, waar meer dan 1,1 miljoen Overijsselaars een thuis vinden. Onze samenwerkingspartners hebben allen een eigen rol in het geheel. Voor ons is het belangrijk dat iedereen vanuit kennis, ervaring en bevoegdheid de rol pakt die de maatschappelijke opgave vraagt. Als provincie doen wij dat ook.

Werken met en tussen opgaven: aanvullende accenten

Wil je prettig wonen en een sterke economie, dan is het belangrijk om gemakkelijk op pad te kunnen gaan het openbaar vervoer (OV) of met de auto. Wil je jezelf thuis blijven voelen op het platteland of in de steden, dan moet de inrichting van de omgeving daar een bijdrage aan leveren en natuur, kunst en cultuur dichtbij zijn. Wil je gebruik blijven maken van schoon drinkwater en het energienet en bij hevige regenval geen last hebben van overstromingen, dan moet je zorgvuldig omgaan met water en energiebronnen en zorgen voor een bodem waar regenwater goed opgenomen wordt.

In de provincie komen de opgaven voor onze leefomgeving samen en zo willen we er ook aan werken. We zoeken de dwarsverbanden en kruisbestuivingen op tussen de opgaven. We hebben daarbij bewust oog voor de actuele ontwikkelingen in onze samenleving. Ons coalitieakkoord bestaat uit vijf inhoudelijke thema's. In deze Perspectiefnota formuleren we

aan de hand van die thema's aanvullende accenten waar extra focus op ligt, gezien de actuele trends en ontwikkelingen in Overijssel, Nederland en de wereld. De accenten staan net als de opgaven met elkaar in verbinding. Hieronder beschrijven wij hoe wij hiermee aan de slag gaan.

Hoe ondersteunen we de landbouwsector en de opgaven in het landelijk gebied optimaal in tijden van toenemende onzekerheid?

De urgentie van de opgaven en onzekerheden in de landbouwsector nemen toe. Met de 3*3 aanpak willen we de opgaven in het landelijk gebied in samenhang aanpakken. Een leefbaar platteland, een toekomstbestendige landbouwsector en herstel van natuur, het watersysteem en klimaat. We werken aan een plattelandsagenda, de landbouwvisie en het PPLG 2025. Daarmee kunnen, voor zover mogelijk, de kaders voor de komende periode worden vastgesteld. Kaders die bijdragen aan het zorgvuldig uitvoeren van de maatregelpakketten. De investeringen via de maatregelpakketten zijn een belangrijke motor van de uitvoering van de 3*3 aanpak van het PPLG voor de komende jaren. Vanwege het belang van beschikbaarheid van grond voor de provinciale opgaven willen we de omvang van het Anticiperend Grondfonds vergroten. Om kennis te delen en vanuit het belang van onderwijs voor de toekomst van de sector, willen we extra investeren in de samenwerking met onderwijsinstellingen.

Hoe werken we aan een robuuste water- en energievoorziening?

Hoewel we al flinke stappen hebben gezet op het gebied van water en energie, zien we dat de risico's voor leveringszekerheid bij beide onderwerpen toenemen. Vanuit onze provinciale rol werken we op allerlei manieren aan een robuuste drinkwatervoorziening. Het is nodig om op slimme manieren om te gaan met waterbesparing en verwerking. Daar is veel te winnen. Dit vraagt om een brede samenwerking. Een goed voorbeeld daarvan is de Waterkoplopers Industrie Overijssel (WIO), waarin partners uit de drinkwatersector samenwerken met bedrijven om tot besparing van gebruik te komen.

Vanuit gemaakte afspraken werken we aan groei van de opwek van duurzame energie. We willen hierbij snelheid en betaalbaarheid waarborgen. We werken op verschillende manieren goed samen met veel partijen om de energievoorziening in de toekomst te waarborgen. Een succesvol voorbeeld is bijvoorbeeld het creëren van mestvergisters op het boerenerf, wat ook helpt voor de afname van emissies van bijvoorbeeld stikstof. Een ander voorbeeld is de ontwikkeling van smart energy hub's. Daar wordt opwek en gebruik van energie slim gecombineerd, zoals op bedrijventerrein Hessenpoort in Zwolle.

Hoe spelen we in op de steeds groter wordende woonopgaven?

We zien dat de woningmarkt steeds meer onder druk komt te staan. Wij willen toewerken naar maatregelen om de woningbouw te versnellen. Dit willen we doen in verschillende fasen van de ontwikkeling van woningbouw, van gebiedsontwikkeling tot daadwerkelijke realisatie. Met onze woonfaciliteit richten we ons op de bouwfase en met gerichte bijdragen willen we ook knelpunten wegnemen bij gebiedsontwikkelingen om zo nieuwe woningbouw vlot te trekken. Daarnaast willen we met het oog op de toenemende vergrijzing zorgen voor passende woningen. Vanuit onze regierol zetten we daarnaast regionaal in op verstedelijkingsstrategieën voor onze drie regio's Stedendriehoek, Twente en Zwolle. We zetten ook in op onderzoek, kennisdeling en procesbegeleiding om van strategie naar uitvoering te komen.

Bij het inrichten van onze ruimte is het van belang dat mensen gemakkelijk kunnen reizen van A naar B. Wij zetten ons in voor een veilig, goed toegankelijk en duurzaam OV-netwerk. Vanuit de Tweede Kamermotie Bikker zijn voor provincies structureel middelen vrijgemaakt om prijsstijgingen op te vangen en te investeren in voorzieningen op lange termijn. Dit is cruciaal gezien de woningbouwopgave en de uitdagingen binnen het OV.

Hoe blijven we onze economie versterken ondanks de schaarste in grondstoffen en vakmensen?

De ontwikkelingen in onze economie vragen om een slimme en efficiënte ondersteuning van bedrijven. Via ondersteuningsstructuren zoals Kennispoort en Ondernemershuis Deventer

werken we aan de verbetering van onze MKB-Dienstverlening. Daarnaast bevorderen we een circulaire economie. Onze bijdrage aan het ontwikkelen van een aantal regionale 3-O (ondernemers, overheden en onderzoekers) samenwerkingsverbanden leidde al tot innovaties zoals viscose uit gerecycled katoen (Saxcell). De innovatie in onze bedrijven en duurzaam grondstoffengebruik staat in directe verbinding met voldoende vakmensen. Om hierin te voorzien benutten we de Human Capital Agenda (HCA), waarbij we focussen op sectoren zoals techniek, zorg, onderwijs en landbouw. De versterking van onze economie staat in direct verband met de ontwikkeling van slimme (energie)systemen, digitalisering, onderwijs, en natuurlijk het creëren van voldoende (vestigings)ruimte voor onze bedrijven en vakmensen.

Hoe behouden we onze sociale kracht en een veilige leefomgeving?

Het beschikbaar houden van culturele voorzieningen is een uitdaging, vooral in kleinere gemeenten. Door nu al strategisch te kiezen binnen ons cultuurbeleid en in te zetten op actieve lobby richting het Rijk, werken we toe naar een toekomstbestendig nieuw cultuurbeleid. Een sterke culturele sector met voorzieningen zoals theaters, bibliotheken of (religieus) erfgoed is belangrijk voor de sociale kracht en daarmee leefbaarheid in onze omgeving. Een veilig gevoel is essentieel voor diezelfde leefbaarheid. De toenemende ondermijnende criminaliteit op industrieterreinen, vakantieparken of onze woonbuurten vraagt een sterk gezamenlijk optreden van provincie, gemeenten en veiligheidspartners als één overheid. Onze aanpak via het expertisecentrum vitale vakantieparken is een effectieve aanpak gebleken en wij gaan door op de ingeslagen weg. Bij het werken aan deze speerpunten leggen we de verbinding met onze economische, ruimtelijke en plattelandsopgaven en samenwerkingspartners.

Hoe behouden we een sluitend budgettair perspectief om aan opgaven te werken?

De inhoud is leidend, maar gezonde overheidsfinanciën waarmee we beleid kunnen maken en uitvoeren staan aan de basis daarvan. Met deze Perspectiefnota presenteren we een actueel en sluitend budgettair perspectief.

De structurele inkomsten van de provincie zijn met veel onzekerheden omgeven. Met de recent verschenen voorjaarsnota van het Rijk is een eerste stap gezet in meer stabiliteit en zekerheid voor de lange termijn. Desondanks blijft er sprake van een korting op het provinciefonds na 2025. Ook is nog niet duidelijk hoe een nieuwe verdeling van het provinciefonds voor ons uitpakt. Deze ontwikkelingen vallen voor ons samen met het bredere financiële vraagstuk van onze structurele begroting. We financieren een groot aantal taken nu al langjarig met incidentele middelen. We willen in deze coalitieperiode hiermee aan de slag om de balans in onze structurele begroting te herstellen. Daarvoor is wel eerst meer duidelijkheid nodig op de hiervoor genoemde onzekerheden.

Na de verwerking van autonome ontwikkelingen en de overige voorstellen in deze Perspectiefnota, blijft het meerjarig begrotingssaldo structureel positief. Naast de bestaande investeringsimpuls van € 307 miljoen is er incidentele ruimte voor aanvullende financiële voorstellen en om middelen te reserveren voor toekomstige cofinanciering en ontwikkelingen. Ook hebben we, zoals in april aangekondigd, ruimte gereserveerd (€ 5 miljoen) voor eventuele aanvullende voorstellen vanuit uw Staten.

Ons platteland, landbouw en natuur

Trends en ontwikkelingen

Onzekerheid rond voortzetting, omvang en doelen van het Transitiefonds Landelijk Gebied

Op basis van het ontwerp-PPLG heeft Overijssel voor de regionale opgaven voor de groenblauwe doelen, voor de sociaaleconomische kwaliteit en voor het perspectief van de landbouw een bijdrage van circa € 5,3 miljard nodig vanuit het aangekondigde Transitiefonds. Het is onzeker of een komend kabinet het fonds voortzet, met welke omvang en voor welke doelen.

Onvoldoende voortgang m.b.t. perspectief voor de landbouw (“agrariërs kunnen niet groen doen als zij rood staan”)

Zomer 2023 werd duidelijk dat er geen landbouwakkoord kwam. Door de val van het kabinet kwam ook het aangekondigde landelijke landbouwbeleid niet tot stand. Terwijl dit wel urgent is. Beide trajecten beoogden de richting, de landelijke kaders, de randvoorwaarden en de ondersteuning voor de ontwikkeling van een toekomstbestendige landbouw richting 2040 te verduidelijken. Er zijn steeds meer signalen dat een groot deel van de ondernemers in hun huidige markten de investeringen die nodig zijn om te functioneren binnen de randvoorwaarden vanuit natuur, water en klimaat, niet kunnen opbrengen (zie ook onderzoek van Wageningen Universiteit: landbouwtransitie onhaalbaar zonder ondersteunend beleid). Dit kan leiden tot een herwaardering van productiefactoren -arbeid, grond, locaties en vastgoed in het buitengebied. Met name in kwetsbare gebieden waar agrariërs een belangrijke rol spelen bij het beheer van (agrarische) natuur, water en landschap en deze diensten in de markt niet terug verdiend kunnen worden, is het nodig de agrariërs te belonen voor de diensten. Dit is een essentieel onderdeel van en randvoorwaarde voor de uitvoering van het PPLG.

Voedselzekerheid als opkomend thema

Onder meer door de Covid crisis, de huidige geopolitieke spanningen en de toenemende schaarste aan grondstoffen is er meer aandacht voor voedselzekerheid. Het Europese Parlement heeft in 2023 een resolutie aangenomen waarin de Europese Commissie opgedragen wordt een Europese Strategie voor voedselzekerheid op te stellen. En de plaats van de Europese voedselproductie hierbinnen te bepalen. Het is nog niet duidelijk hoe de strategie eruit komt te zien, maar deze strategie zal mede kaderstellend en richtinggevend zijn voor Nederlandse en Overijsselse landbouw in de toekomst.

Stand van zaken

Onderstaande tabel heeft betrekking op de investeringsimpulsen uit het coalitieakkoord 'Schouder aan schouder'.

Onderwerp	Impuls (x € 1000)	Termijn SV / PS vergadering
PPLG	8.000	Volgt
Leefbaar platteland	18.000	24 april
Agro & Food	6.000	29 mei
Natuur voor elkaar	7.000	27 maart
Faunabeheer	2.000	Q2 2024

Aanvullende accenten

In deze perspectiefnota formuleren we aan de hand van de thema's in het coalitieakkoord aanvullende accenten waar extra focus op ligt. Hierbij houden wij rekening met de actuele trends en ontwikkelingen in Overijssel, Nederland en de wereld. De accenten staan net als

de opgaven met elkaar in verbinding. Hieronder beschrijven wij de aanvullende accenten binnen de opgave 'ons platteland, landbouw en natuur'.

PPLG

Met het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) zet het Rijk in op een integrale aanpak voor natuur, water en klimaat. Het is aan de provincies om voor de taakstellende opgaven een Provinciaal Programma Landelijk Gebied (PPLG) op te stellen. Overijssel zet in de 3x3 aanpak de leefbaarheid van het landelijk gebied voorop, in samenhang met een toekomstbestendige landbouwsector en herstel van natuur, het watersysteem en klimaat. Wij willen dat Overijssel mooi, natuurrijk, economisch sterk en leefbaar blijft in de toekomst.

Voor de provincie geldt dat we een aantal uitgangspunten hanteren voor het PPLG Overijssel:

- We houden ons aan de wet en stellen geen aanvullende wettelijke verplichtingen. Europese en nationale wetgeving geven de kaders aan:
- We willen de doelen zoveel mogelijk via vrijwillige gebiedsprocessen realiseren.
- In onze aanpak gaan we maximaal uit van doelsturing (die staatssteunproof is); het 'hoe' (of de in te zetten middelen) willen we niet sturend laten zijn.
- We werken met een voortrollende programmering van PPLG zodat voortschrijdend inzicht steeds benut kan worden. Een stevig PPLG (geborgde aanpak) blijft nodig voor een structurele oplossing voor PAS-melders, vergunningverlening, intrekingsverzoeken en natuurherstel.
- We maken een start in 36 koploperprojecten en 6 proeftuinen in de gebieden; we stimuleren zogenaamde koplopers om aan de slag te gaan en als voorbeeld te dienen voor anderen en zodat we van kunnen leren.

Met de koplopertrajecten en de proeftuinen willen we voor de betreffende gebieden echt stappen zetten op leefbaarheid, toekomstbestendigheid landbouwsector en herstel van natuur, watersysteem en klimaat. We willen met een variëteit aan processen en gebieden laten zien dat de 3*3 aanpak werkt. We willen leren wat nodig is voor een succesvolle uitvoering van PPLG Overijssel. We krijgen zicht op wat nodig is aan randvoorwaarden en samenwerking voor een effectieve 3*3 aanpak. We leggen bij het uitwerken van de koploperprojecten verbinding met de realisatie van de Landbouwvisie en met de programma's Leefbaar Platteland, Agro&Food, Drinkwater, het Actieplan Water, Veeweide, Natuur voor elkaar en andere natuur-programma's.

We zetten in 2024 en 2025, met uitloop naar 2026, met name in op het realiseren van gebiedsinitiatieven in de koploperprojecten. In de € 142 miljoen euro die we via Maatregelpakketten van het Rijk verwachten te krijgen zijn operationele kosten opgenomen, maar afhankelijk van de mogelijkheden die het Rijk ons binnen deze regelingen biedt lopen we ook risico's. We gaan aan de slag om het gezamenlijk feitenonderzoek tussen wetenschap, overheid en gebied in de praktijk te brengen. We willen dit goed doen, klein starten, leren en een werkwijze ontwikkelen die we uit kunnen bouwen. Ook dit vraagt om een substantiële inzet van de provinciale organisatie.

Landbouwvisie

De landbouwsector speelt een cruciale rol in Overijssel. Het is een belangrijke economische pijler en bepaalt mede de inrichting en het gebruik van ons landschap. Wij hebben een duidelijke visie op de toekomst van de landbouw, die zich uitstrekt tot het jaar 2040.

Belangrijke aspecten van de landbouwvisie:

- Toekomstperspectief: We streven naar een duurzame en robuuste landbouwsector die veerkrachtig is en zich aanpast aan veranderende omstandigheden. Dit omvat diversiteit in verdienmodellen en het behoud van natuurlijke hulpbronnen.

- Samenwerking en Kennisdeling: Het blijven ontwikkelen van hoogwaardige kennis en vaardigheden is essentieel. We willen nauw samenwerken met agrarische ondernemers, onderwijsinstellingen en onderzoeksinstituten om innovatie te stimuleren.
- Leefbaarheid van het Platteland: Een gezonde landbouwsector draagt bij aan een leefbaar platteland. Dit omvat niet alleen economische aspecten, maar ook sociale en culturele waarden.

We zijn ervan overtuigd dat een goed doordachte landbouwvisie bijdraagt aan een bloeiende toekomst voor zowel de agrarische sector als het landelijk gebied in Overijssel.

Landbouwvisie voor Overijssel: Een Wenkend Perspectief, we streven naar een toekomstgericht perspectief voor de landbouwsector. Deze visie wordt beïnvloed door zowel nationale als internationale context, zoals vastgesteld door de Europese Unie en het nationale kabinet.

Doelstellingen:

- Houvast voor Toekomstige Ontwikkeling: De landbouwvisie biedt een leidraad voor verdere beleidsuitwerking. Het legt de basis voor de ontwikkeling van de landbouwsector in Overijssel.
- Uitvoering via PPLG, vanaf 2024 via maatregelpakketten: Via PPLG en het programma Agro&Food concretiseren we de landbouwvisie. Met concrete PPLG-maatregelpakketten voor 2024-2025/2026 zetten we de eerste stappen via het PPLG. Hierbij bouwen we voort op de ervaringen en kennis opgedaan in het programma Agro&Food.
- Samenwerking met onderwijsinstellingen: We betrekken het landbouwonderwijs bij de visie. Dit is essentieel voor het opleiden van toekomstige boeren en boerinnen. We willen MBO's en HBO's actief betrekken bij kennisontwikkeling en de concretisering van het wenkend perspectief.
- Verbinding met Human Capital Agenda en Innovatie: De landbouwvisie sluit aan bij bredere thema's zoals natuurinclusiviteit, circulariteit en regionale economie.

Wij hebben voor de samenwerking met onderwijsinstellingen een financieel voorstel bij deze Pnota ingediend.

Leefbaar platteland

Het Overijsselse platteland scoort in het algemeen goed als het gaat om brede welvaart en het welzijn van inwoners. Dat is grotendeels te danken aan de sterke en actieve gemeenschappen in de dorpen en kleine kernen. Iets om zuinig op te zijn; het vormt de identiteit van onze provincie, ons noaberschap. Tegelijkertijd merken we verschillen in leefbaarheid tussen dorpen en we voorzien dat de leefbaarheid in de toekomst onder druk kan komen te staan; door het verdwijnen van voorzieningen (zoals winkels en scholen), vergrijzing van het platteland en veranderingen in de agrarische sector. Het is niet de vraag of het platteland verandert, maar hoe. Daarom is dit hét moment om schouder aan schouder te bouwen aan de toekomst voor het platteland, een toekomst waarin iedereen meetelt, onder het motto: samen de schouders onder een leefbaar platteland.

Zoals verwoord in het Statenvoorstel (PS24-000170) werken we de komende 1,5 jaar toe naar een plattelandsagenda; beleid voor leefbaar platteland. We richten ons op deze thema's:

1. Voldoende bereikbare voorzieningen (We sluiten aan bij de streefnorm bereikbaarheid die wordt onderzocht)
2. Blijven wonen in je dorp (jong en oud)
3. Versterking lokale economie
4. Noaberschap
5. Gezonde en mooie leefomgeving
6. Duurzaamheid

Om te zorgen voor veerkrachtige gemeenschappen die in staat zijn om veranderingen te kunnen dragen, willen we het platteland verder versterken. Op die manier kunnen we samen met inwoners, gebiedspartners en medeoverheden werken aan bestaanszekerheid en gebiedseigen, toekomstbestendige oplossingen die bijdragen aan een leefbaar platteland. Op plekken waar dat nodig is, bieden we extra ondersteuning.

We werken gebiedseigen subsidiemogelijkheden en instrumenten uit:

a. Dorpsplan / lokale agenda voor dorp en buitengebied **b.** Data, onderzoek en procesbegeleiding **c.** Subsidie Leefbaar Platteland vanuit maatwerk: aansluiten bij lokale kansen in een gebiedseigen aanpak **d.** Dorpsarrangementen: meer aandacht voor gebieden waar de brede welvaart onder druk staat of de komende jaren komt te staan.

We verstevigen het Lerend Netwerk Dorpsschool:

a. Kennis en ervaringen delen **b.** Nadruk op relaties en onderlinge samenwerking met aandacht voor vertrouwen, draagvlak en betrokkenheid **c.** Continu leren, onder andere door inbreng van wetenschappers.

We evalueren eind 2025 onze aanpak en passen aan waar nodig.

Uitbreiding anticiperend grondfonds

Het anticiperend grondfonds (AGF) is bedoeld als parkeerplaats voor vastgoed (gronden en soms hele bedrijven). Het is ingesteld om vooruitlopend op precieze doelen en opgaven een vastgoedportefeuille op te bouwen. Dat helpt bij de opgaven in het landelijk gebied. Aankopen zijn altijd op vrijwillige basis en op basis van marktwaarde, daardoor wordt de grondmarkt zo min mogelijk verstoord.

We zien dat het belang van grond voor onze opgaven groot is, maar dat de uitwerking van die opgaven tijd kost en er vertragingen ontstaan. Dat komt bijvoorbeeld doordat de middelen voor de uitvoering van de doelen op zich laten wachten of dat de precieze doelen nog moeten worden vastgesteld. Het is daardoor nog niet mogelijk om rechtstreeks voor een opgave/doel te kopen.

Het voorstel is om de 'parkeerplaats voor vastgoed' te vergroten. Dat is nodig omdat bestaande aangekochte gronden waarschijnlijk langer moeten worden aangehouden en we ondertussen wel anticiperend bezig willen blijven.

Voor de huidige omvang van het AGF is een risico-reservering gemaakt. Deze is bedoeld voor het geval dat er onverhoopt eigendommen uit het AGF moeten worden verkocht, omdat ze niet meer nodig zijn/niet meer relevant zijn voor projecten van de provincie en de dan gerealiseerde verkoopprijs lager is dan de oorspronkelijke aankoopprijs. Zolang het vastgoed in het AGF zit, wordt het in stand gehouden, en daarmee blijft het de waarde van de aankoop houden.

Wij doen een financieel voorstel om het AGF in omvang te verdubbelen van € 100 miljoen naar € 200 miljoen. Het financiële voorstel behelst de aanvullende reservering voor de risico's. Voor de verdubbeling van het AGF volgt een separaat Statenvoorstel, in aanloop daarnaartoe vindt een evaluatie plaats en zal het risicoprofiel tegen het licht worden gehouden.

Milieu

Er is in de maatschappij veel aandacht voor een gezonde leefomgeving en de gezondheidsimpact van milieuoverlast in de leefomgeving. Uit een verkenning naar de milieu- en gezondheidssituatie in Overijssel eind vorig jaar bleek dat de milieukwaliteit van die leefomgeving onderhoud en verbetering kan gebruiken. Voor sommige milieuaspecten

gaat het goed (bv. Luchtkwaliteit), voor andere meten we nog steeds overschrijdingen (bv. grond- en oppervlaktewater) of hebben we nog geen goed beeld (geurhinder, hittelast en de effecten van een opeenstapeling van bronnen).

Vanuit het perspectief van de individuele inwoner is het vaak moeilijk de milieukwaliteit te beïnvloeden; zij verwachten van de overheid dat die deze waarborgt. Waar zij onvoldoende mogelijkheden hebben/zien om hieraan vorm en inhoud te geven, kan dit leiden tot (meer) gezondheidsproblemen en minder vertrouwen in de overheid.

Met de inwerkingtreding van de Omgevingswet is gezondheid een verplichte afwegings- en zelfs weigeringsgrond in de uitvoering van de medebewindstaken van decentrale overheden geworden. Milieu en gezondheid is daarmee integraal onderdeel van ons werk en wordt zo uitgevoerd vanuit de omgevingsvisie, Milieunota, rode draad gezondheid, bodem en water, leefbaar platteland etc. Een andere doorgaande ontwikkeling is het Interbestuurlijk Programma Vergunningverlening, toezicht en handhaving. Dit IBP richt zich ook op ontwikkeling van onze omgevingsdiensten (OD's) tot robuuste OD's. Hiervoor is het nodig om samen met hen te reflecteren op hun functioneren en te zoeken naar optimalisatie van processen en inhoud. Met bekende actualiteiten als PFAS bij Chemours, de uitstoot van Tatasteel en asbestbranden is versterking van de uitvoering van VTH wenselijk.

We zetten in op het verbeteren van de milieukwaliteit; we benutten hierbij de kansen voor het realiseren van gezondheidswinst. Voor onze aanpak betekent dit het volgende:

- We blijven aandacht geven aan de (basis)bescherming van een gezonde en veilige leefomgeving.
- We richten ons (meer) op preventieve gezondheid bij het verduurzamen van de economie en onze woon- en werkomgeving.
- We werken voor die plekken waar verschillende omgevingsfactoren samenvallen en voor overlast en negatieve gezondheidseffecten zorgen, met gemeenten en andere partijen uit hoe tot verbetering/vermindering te komen. Dit betreft ook die locaties waar (individuele) normen niet worden overschreden.
- We onderzoeken of er via ons omgevingsbeleid meer gericht negatieve gezondheidseffecten kunnen worden voorkomen dan bij overal eenzelfde norm te hanteren. Het één-persoonsperspectief (de klantreis) krijgt hierbij uitwerking in de beleidsontwikkeling en -uitvoering.

Ons water- en energiesysteem

Trends en ontwikkelingen

Meer ruimte voor dijken

Klimaatverandering zorgt ervoor dat er in de toekomst grotere risico's zijn op overstromingen, wateroverlast, verdroging en tekorten aan water. Op de korte termijn geldt dat de huidige maatregelen in het kader van klimaatadaptatie ervoor zorgen dat er meer ruimte zal moeten komen voor hogere en bredere dijken. Nut en noodzaak bleek afgelopen december toen de bypass via het Reeve-diep zijn nut bewees voor het afvoeren van hoog water in de IJssel bij Kampen (en Zwolle).

Nieuwe overloopgebieden nodig

Ook zullen nieuwe overloopgebieden langs de grote rivieren een groter beslag leggen op de beschikbare ruimte. Langs een andere lijn leidt klimaatverandering ook tot zaken als hittestress in stedelijke gebieden, overmatige regenval, maar ook tot langdurige droogte, verzilting en (versnelling) van bodemdaling. Dit heeft directe gevolgen voor de leefbaarheid, maar ook voor de manier waarop we woon- en werklocaties inrichten en de landbouw.

Extreme incidenten, zoals de overstromingen in Limburg, vergroten het maatschappelijk gevoel van urgentie dat verandering nodig is.

Stroom geen vanzelfsprekendheid

De hoge energieprijzen in combinatie met de versnelde afbouw van de aardgaswinning in Groningen heeft de consumenten en ondernemers massaal laten overstappen van gas naar met name elektriciteit. Hierdoor is op het elektriciteitsnet congestie ontstaan waardoor onbeperkte toegang tot elektriciteit niet langer vanzelfsprekend is. Energie goed meenemen als factor binnen het omgevingsbeleid is belangrijker dan ooit, omdat het de verwachting is dat deze netcongestie nog jaren zal duren. Dit vraagt om visie op het toekomstige energiesysteem en bewuste keuzes over welke energie-vragende functies waar komen en of kunnen.

Warmtenettenstrategie

Het besluit om warmtenetten op termijn in publieke handen te brengen, vraagt van onze regionale netbeheerders een herziene strategie op dit domein. Dit heeft ook consequenties voor provincies.

Stand van zaken

Onderstaande tabel heeft betrekking op de investeringsimpulsen uit het coalitieakkoord 'Schouder aan schouder'.

Onderwerp	Impuls (€ 1.000)	Termijn SV / PS vergadering
Water: Drinkwater, actieplan water	7.300	29 mei 2024 / 26 juni 2024
Projectmiddelen: natuurinclusief, circulair, klimaatadaptatie	10.000	Volgt
Energietransitie	8.000	24 april 2024
NEO 2024 - 2027	8.000	24 april 2024

Aanvullende accenten

In deze perspectiefnota formuleren we aan de hand van de thema's in het coalitieakkoord aanvullende accenten waar extra focus op ligt. Hierbij houden wij rekening met de actuele trends en ontwikkelingen in Overijssel, Nederland en de wereld. De accenten staan net als de opgaven met elkaar in verbinding. Hieronder beschrijven wij de aanvullende accenten binnen de opgave 'ons water- en energiesysteem'.

Drinkwater

Het zoetwatersysteem in Overijssel, de bron van ons drinkwater, staat ernstig onder druk. De oorzaken hiervoor hebben te maken met verschillende thema's zoals: bevolkingsgroei en economische groei, klimaatverandering, industrie, landbouw, woonopgave, natuur en milieu en de drinkwatervoorziening. Met name in Twente leidt de toenemende vraag naar drinkwater tot knelpunten en zijn verschillende nieuwe bedrijfsmatige aansluitingen geweigerd.

Naar de toekomst toe komt de leveringszekerheid van drinkwater in het gedrang als er schaarste is. Ook levert het beperkingen voor andere ruimtelijke ontwikkelingen (woningbouw, economie, landbouw en natuur). Maar we zien ook dat de huidige drinkwaterwinningen in toenemende mate onder druk staan. Droge en hete zomers zorgen

lokaal voor uitzakkende (dalende) grondwaterstanden en verschillende functies hebben het beschikbare zoetwater nodig. Dit alles maakt dat de effecten van de verschillende onttrekkingen daardoor sterker voelbaar zijn in de omgeving, ook die voor drinkwater. Daarnaast staat de kwaliteit van drinkwaterbronnen onder toenemende druk, vraagt het veiligstellen van de drinkwatervoorziening een aanpak via verschillende sporen.

We werken via deze drie sporen:

1. Het beschermen en behouden van onze huidige winningen: onze eerste prioriteit. Bestaande drinkwatervergunningen liggen in toenemende mate onder een vergrootglas van externe partijen (MOB, Natuurmonumenten) vanwege de effecten op de omgeving. Dit is te zien aan enkele juridische procedures gericht op het reduceren of sluiten van de drinkwaterwinning dan wel van het wegnemen van effecten van de drinkwaterwinning. Ook is dit te zien aan Woo-verzoeken rond bestaande winningen en drinkwaterreserveringen en verzoeken om zettingsschades door de provincie vergoed te krijgen. Hiervoor doen wij een financieel voorstel.
2. Drinkwaterbesparing: in lijn met het coalitieakkoord zetten we ons extra in om de vraag naar drinkwater daar waar mogelijk af te vlakken. We richten ons op huishoudens, zakelijke gebruikers, nieuwbouw en renovaties. Naar verwachting zal drinkwaterbesparing geleidelijk effect sorteren en pas op termijn een zichtbare invloed hebben op de totale drinkwateropgave.
3. Nieuwe drinkwaterbronnen: Om de leveringszekerheid te waarborgen en overschrijding van vergunningen te voorkomen, zetten we tegelijkertijd in op het zoeken naar nieuwe drinkwaterbronnen en ontwikkelen van aanvullende productiecapaciteit.

Er liggen koppelingen met de ambities in het realiseren van de natuurdoelen, in het bouwen van toekomstbestendige woningen, een gezond vestigingsklimaat voor bedrijven, een gezondere landbouwsector en met de gezondheid van de Overijsselse inwoners.

Energie

In Overijssel schakelen we over van het gebruik van fossiele brandstoffen naar energiebronnen die minder of niet schadelijk zijn voor het milieu. We werken aan oplossingen die óók in de toekomst genoeg kunnen zijn. En we willen dat deze overgang naar nieuwe energie snel genoeg verloopt en betaalbaar is, voor onze inwoners, industrie en ondernemers. In 2021 maakten we een vertaling van het Klimaatakkoord). In ons Statenvoorstel Nieuwe Energie 2024 - 2027 staat wat wij als provincie doen. We stellen prioriteiten. Dat betekent dat we voor een aantal onderwerpen verantwoordelijkheid nemen voor het resultaat. Als dat bereikt is kunnen we dit onderwerp loslaten en onze focus ergens anders op leggen.

Wij willen een betrouwbare energievoorziening bereiken waarbij nauwelijks nog CO2 vrijkomt. Dit gaat over energiebronnen (voor en na 2030), energienetwerken en energiegebruik. Doordat we overstappen van gas naar elektriciteit is het elektriciteitsnet vol. Daarom is het belangrijk om energie goed mee te nemen als we kiezen waar we woningen bouwen, bedrijven of laadpalen neerzetten. Er werken enorm veel partijen op verschillende manieren aan de energievoorziening van de toekomst.

We leggen de koppeling met andere opgaven. Hier lichten we er een aantal uit:

- Mestvergistings helpt bij de afname van stikstof. We helpen boeren om een mestvergister op hun erf te bouwen en er samen met andere boeren groen gas van te maken. Ook kijken we waar grote mestvergisters kunnen komen.
- In smart energy hubs delen bedrijven de energie-infrastructuur en zijn er slimme koppelingen tussen elektriciteit, (waterstof)gas en warmte. Zo zorgen we ervoor bedrijven verder kunnen uitbreiden en verduurzamen. Een mooi voorbeeld is de

smart energy hub op bedrijventerrein Hessenpoort. Doordat we afgelopen jaren verantwoordelijkheid hebben genomen op dit thema, zijn smart energy hubs als oplossing op de kaart gezet. Nu stelt het Rijk € 166 miljoen beschikbaar voor ontwikkeling van smart energy hubs, waar bedrijven in onze provincie (en in heel Nederland) van profiteren.

- Een goed geïsoleerd huis woont fijner en zorgt voor een lagere energierekening. Door veel huizen in één keer aan te pakken kan het sneller en goedkoper. Wij helpen om de vraag bij elkaar te brengen, zodat bedrijven veel producten tegelijk kunnen maken.

Al onze inzet helpt pas echt als ook andere partijen verantwoordelijkheid nemen. Het is nodig dat ontwikkelaars hun plannen samen met de inwoners maken en met oog voor hun belangen. We helpen lokale energie coöperaties bij hun plannen. We praten met het Rijk over regels die in de weg zitten en geld of instrumenten nodig zijn. Een mooi voorbeeld is de lobby voor steun voor kleinschalige mestvergisters. Onlangs heeft het Rijk hier inderdaad geld voor gegeven. Netbeheerders moeten vooruit durven kijken en investeren met oog op mogelijke ontwikkelingen. Bedrijven moeten investeren en meewerken aan oplossingen voor netcongestie. We helpen hen met sprintsessies waarmee we uitzoeken wat de mogelijkheden zijn. Trots zijn we ook op onze werkplaatsen. Hier werken partijen samen aan de verschillende opgaven. Zo hoeft bijvoorbeeld niet iedere gemeente het wiel uit te vinden en kunnen ze meer doen in minder tijd.

Publiek warmtebedrijf

We werken aan een betaalbare aardgasvrije toekomst. Warmtenetten zijn daarbij belangrijk. Op 1 juli 2025 wordt de Wet collectieve warmtevoorziening van kracht. Deze wet zorgt ervoor dat bewoners die worden aangesloten op een warmtenet goed beschermd worden. En dat warmtenetten steeds duurzamer worden. Ook staat in de wet dat warmte-infrastructuur in publieke handen moet zijn. "Voor het bundelen van expertise, het delen van risico's en opbouwen van voldoende uitvoeringskracht ligt het voor de hand dat veel nieuwe publieke warmtebedrijven op regionale of provinciale schaal zullen ontstaan" schreef Minister Jetten in april 2023 aan de Tweede Kamer.

Op dit moment kijken we samen met andere partijen (EBN, regionale netbeheerders, provincie Drenthe en Twente) hoe we in Overijssel en Drenthe voor voldoende publieke uitvoeringskracht kunnen zorgen. Zodat publieke warmtenetten in alle gemeenten mogelijk zijn waar dit maatschappelijk de meest kostenefficiënte oplossing is, zowel in grote als kleine gemeenten. We onderzoeken wat daarvoor nodig is, wat gemeenten graag willen en ook of en hoe de provincie daar zelf aan mee gaat werken.

Onze woningen, bereikbaarheid en ruimte

Trends en ontwikkelingen

Woonopgave nog groter, volgens prognose

Het tekort aan woningen en de stijgende huizenprijzen zullen naar verwachting ook de komende jaren een belangrijke uitdaging vormen. De bevolking blijft de komende jaren groeien en ook de huishoudensverdunding door vergrijzing en toename van éénpersoons huishoudens zet door. Hierdoor blijft er een grote behoefte aan woningen bestaan. De gestage groei van het aantal woningen vergroot het gebruik van wegen en openbaar vervoer.

Schaalsprong voor Regio's mogelijk

Voor de periode na 2030 ziet het Rijk de regio's Twente en De Stedendriehoek als regio's waar een schaa sprong in verstedelijking mogelijk is. Dat vraagt om

verstedelijingsstrategieën waarin wonen, werken en bereikbaarheid bij een toenemende brede welvaart centraal staan.

Samenwerkende overheden voor ruimtelijke data

Voor het maken van integrale afwegingen bij ruimtelijke keuzes is goed zicht op veranderend Nederland belangrijk. Geo-data kunnen inzichtelijk maken welke opgaven waar kunnen worden ingepast en welke gevolgen dit heeft voor de ruimte. Om de aanpak van de grote maatschappelijke opgaven van Nederland te versnellen en de publieke dienstverlening te verbeteren heeft BZK in 2023 een Visiedocument 'Zicht op Nederland' gepubliceerd. Belangrijk onderdeel daarvan is de Nationale Geo-informatie-infrastructuur (NGII). Deze ontwikkeling helpt ons op lokaal, regionaal en nationaal niveau keuzes te maken over complexe opgaven die grote impact hebben op de leefomgeving. Maar voor we zover zijn, vraagt het interbestuurlijke afspraken om data uit te kunnen wisselen (Interbestuurlijke Datastrategie) en het waarborgen van betrouwbare data.

Stand van zaken

Onderstaande tabel heeft betrekking op de investeringsimpulsen uit het coalitieakkoord 'Schouder aan schouder'.

Onderwerp	Impuls (x €1.000)	Termijn SV / PS vergadering
Wonen	12.500	29 mei 2024
Fiets	15.200	26 juni 2024
Hubs	4.000	29 mei 2024
Elektrificatie spoorlijnen	60.000	13 december 2023
Verkeersveiligheid	10.000	Volgt
Natuurinclusief, klimaatadaptief, circulaire infrastructuur	2.000	Volgt

Aanvullende accenten

In deze perspectiefnota formuleren we aan de hand van de thema's in het coalitieakkoord aanvullende accenten waar extra focus op ligt. Hierbij houden wij rekening met de actuele trends en ontwikkelingen in Overijssel, Nederland en de wereld. De accenten staan net als de opgaven met elkaar in verbinding. Hieronder beschrijven wij de aanvullende accenten binnen de opgave 'onze woningen, bereikbaarheid en ruimte'.

Wonen

De opgave op de woningmarkt wordt op korte termijn alleen maar groter. Prognoses laten zien dat er meer extra woningen nodig zijn. Nog meer dan al is vastgelegd in de woondeals. Vanuit onze rol willen we het maximale doen om voldoende, betaalbare woningen voor elke doelgroep te realiseren, met de juiste (zorg)voorzieningen binnen bereik. Met de beschikbare middelen vanuit het coalitieakkoord zetten we al een aantal belangrijke maatregelen in gang (zie Statenvoorstel Wonen). Vanwege de hoge en verder toegenomen urgentie van de woningbouwopgave, doen we daarbovenop bij deze Perspectiefnota aanvullende voorstellen.

Verstedelijingsvisies, regie en uitvoering

- Samen met de regio's willen we werken aan verstedelijkingsvisies voor de Stedendriehoek en Twente. Zwolle heeft al een dergelijke langetermijnstrategie voor toekomstbestendige woningbouw. Om de schaa sprong en ambities uit de strategieën daadwerkelijk vorm te geven is onderzoek, kennisdeling en procesbegeleiding nodig. Voor het ontwikkelen van de visies en voor het uitvoeren ervan, stellen we voor aanvullende middelen beschikbaar te stellen (zie het voorstel verstedelijkingsvisie).
- Wij dragen bij aan regionale woningbouwprogrammeringen, monitoren de woningbouw en stimuleren concrete projecten. Deze (extra) inzet zal worden geborgd in de Wet Versterking Regie op de Volkshuisvesting (invoering voorzien per 2026). We zien dat in onze provincie (kwetsbare) doelgroepen moeilijk een woning kunnen vinden. Dit vraagt niet pas in 2026, maar nu al actie. Daarom willen we op basis van de woondeals en regionale woonzorgvisies (de eersten in Nederland) doorpakken en goede afspraken maken met gemeenten. We stellen daarom voor extra capaciteit beschikbaar te stellen (zie het voorstel regie op de volkshuisvesting).

Versnelling (passende) woningbouw

- Het versnellen van de woningbouw vraagt passende instrumenten en maatwerk. Ons huidige instrumentarium biedt vooral inzet op kennis, capaciteit en expertise, en een beperkte woonfaciliteit (die inzet op de planontwikkeling en de verkoopfase, zie Statenvoorstel Wonen). We zien echter ook dat gebiedsontwikkelingen niet gerealiseerd worden door bijkomende uitdagingen (transformatie, herstructurering, infrastructuur, bodemsanering of energievoorzieningen). Dit terwijl deze ontwikkelingen bijdragen aan de versterking en behoud van het landelijk gebied, de leefbaarheid en de woningbouwopgave. Wij stellen voor om middelen te reserveren voor het (financieel) haalbaar maken van dergelijke gebiedsontwikkelingen (zie het voorstel versnelling woningbouw).
- Daarnaast zien we ook dat woningbouwprojecten vertragen in het vergunningentraject. De komende periode bezien we hoe we hierin kunnen faciliteren, bijvoorbeeld door de verdere ontwikkeling van soortenmanagementplannen.
- Door de vergrijzing wordt in Overijssel in de periode 2022-2040 een toename van 63% verwacht van het aantal 75-plussers. Door het schrappen van 75.000 nieuw te realiseren verpleeghuisbedden en door bezuinigingen op indicatiestelling, blijven meer mensen zelfstandig wonen. Daardoor is meer vraag naar woningen voor ouderen en andere kwetsbaren waarbij informele zorg mogelijk is en professionele zorg geleverd kan worden. Met alle Overijsselse gemeenten en het Rijk is in de regionale woonzorgvisies afgesproken dat er meer geclusterde en zorggeschikte en nul-trede woningen gerealiseerd moeten worden, waarvan de helft in de sociale huur. We stellen voor om (waar mogelijk als aanvulling op de rijksregeling) corporaties in staat te stellen om zorggeschikte, geclusterde en nul-trede woningen te bouwen tot 2027 (zie het voorstel zorggeschikte woningen). Dit draagt naar verwachting ook bij aan een betere doorstroming op de woningmarkt

Verbetering openbaar vervoer

Om veilig, duurzaam, toegankelijk en snel te reizen naar, door en vanuit Overijssel zetten we samen in op kwaliteitsverbetering en het overstappen op schone energie in het openbaar vervoer en op toegankelijke en betrouwbaar snelle verbindingen tussen dorpen en steden. De investeringen in mobiliteit gaan daarbij in deze volgorde: veiligheid, bereikbaarheid, duurzaamheid en reistijd.

Onze ambitie kan niet los worden gezien van de context van de ontwikkelingen binnen het OV. Het gebruik van het openbaar vervoer en de reizigersinkomsten laten, na de dramatische daling als gevolg van de Corona-epidemie, weer een stijgende lijn zien, maar zijn nog steeds niet op het niveau van 2019. Dit volgt mede uit de te hoge

onbetrouwbaarheid als gevolg van het personeelstekort. Ook de herijking van de opbrengsten vanuit de Studenten OV chipkaart heeft in 2023 voor de vervoerders in Overijssel een fors lagere vergoeding betekend. Een nieuwe herijking in 2024 kan voor 2025 en 2026 opnieuw leiden tot een tekort in de exploitatie. En dit terwijl de kosten van het OV als gevolg van indexeringen sterk zijn toegenomen. Wij zijn door de Tweede Kamermotie Bikker en motie Krol deels structureel, deels incidenteel gecompenseerd. De financiële consequenties blijven echter onzeker en dit vermindert het financieel handelingsperspectief.

- Voor de korte termijn dwingen we vervoerders om alles te doen wat mogelijk is om de randvoorwaardelijke betrouwbaarheid te herstellen en onderzoeken we hoe opstartproblemen met diensten en materieel na volgende aanbestedingen voorkomen of verzacht kunnen worden.
- Voor de lange termijn vraagt het totale publieke mobiliteitsvraagstuk een integrale visie en een samenwerking van verschillende overheden en marktpartijen. We stemmen het vervoersaanbod af op de vraag, versterken het kernnet en vinden alternatieven voor de nog overblijvende vraag naar vervoer. Met het creëren van mobiliteits-knooppunten, ontstaan ook nieuwe mogelijkheden voor een meer optimale ketenreis die kunnen bijdragen aan ruimtelijke- en verduurzamingsvraagstukken. De integrale aanpak vraagt ook samenwerking met andere programmalijnen zoals fiets, autobereikbaarheid en logistiek.

We stimuleren en realiseren maatregelen om het trein- en busvervoer te verbeteren en duurzamer te maken. Vanaf december 2024 is al het reguliere busvervoer emissie-vrij. Samen met onze partners binnen en buiten de provincie zetten we in op de elektrificatie van alle regionale spoorlijnen. Het Rijk heeft in de Voorjaarsnota aangekondigd hier ook middelen voor te reserveren. De ervaringen op de lijn Zwolle-Almelo leren ons dat elektrificatie leidt tot hogere reizigersaantallen.

De extra middelen uit de genoemde motie Bikker voorzagen ons van de financiën om invulling te geven aan onze ambities voor de lange termijn. Door het geschetste gewijzigde financieel perspectief dreigen deze middelen voor een belangrijk deel te moeten worden ingezet om het huidige voorzieningenniveau in stand te houden. De verwachte reizigersinkomsten (in combinatie met een mogelijke daling van de opbrengsten vanuit de Studenten OV chipkaart) leiden tot onzekerheid over de toekomstige bekostiging van het OV. Op termijn lijken aanvullende middelen nodig om kwaliteitsverbetering van het openbaar vervoer mogelijk te maken.

Instandhouding infra

We staan aan de vooravond van een grote vervangingsopgave, zoals in het Beheerplan infrastructurele kapitaalgoederen 2024 - 2027 staat. Een belangrijk deel van de huidige infrastructuur is aangelegd in de jaren 50-70 en is de komende jaren toe aan vervanging. Het op peil houden van onze infrastructuur vraagt de komende jaren daarom volop onze aandacht.

Als gevolg van veranderingen in de stikstof wet-/regelgeving en jurisprudentie moeten in de voorbereiding van alle investeringsprojecten aanvullende onderzoeken, berekeningen en stikstof reducerende maatregelen worden uitgevoerd. In veel gevallen leidt dit tot vertraging en meerkosten. De totale omvang van de meerkosten is nog lastig te becijferen en hangt in sommige gevallen ook samen met andere ontwikkelingen. Mogelijk leidt dit voor een aantal projecten tot grote overschrijdingen of heroverweging van ambities. Een drietal projecten (N337 Ronde De Meente Olst, N343 Rondweg Weerselo en N377 Hasselt-De Lichtmis) ligt op dit moment stil in afwachting van de uitkomst van aanvullende onderzoeken en/of een alternatieve (geborgde) aanpak.

Momenteel doen we onderzoek naar de impact van stikstof op de volle breedte van onze

kerntaken, waaronder dus ook infrastructuur. Het onderzoek is in een aantal stappen verdeeld: de inventarisatie van stikstofgevoelige projecten, het verkennen van compensatiemogelijkheden bij kleine overschrijdingen en het ontwikkelen van een afwegingskader voor een integrale afweging. Het onderzoek is erop gericht meer grip te krijgen en de impact waar mogelijk te mitigeren.

Onze economie

Trends en ontwikkelingen

Geopolitieke onzekerheden

De geopolitieke situatie is er niet stabiel op geworden. De oorlog in Oekraïne houdt aan, de onrust in het Midden-Oosten is erbij gekomen. Diverse verkiezingen in 2024 kunnen tot verstrekkende andere politieke verhoudingen leiden tussen bijvoorbeeld Europa, de Verenigde Staten en China.

Lage economische groei dient zich aan

De Nederlandse economie is door de terugval van de wereldhandel en doorberekening van inflatie in de prijzen en lonen afgekoeld. Door consolidatie en technische optimalisatie is er meer vraag naar grotere bedrijfslocaties in handel en industrie. Bij gebrek aan nieuw uit te geven kavels en bedrijventerreinen zal er meer herstructurering nodig zijn op bestaande werklocaties. Het uitstel van belastingaangifte tijdens de coronaperiode is gestopt en dit leidt tot toename van sluiting en faillissementen in de horecasector.

De regionale arbeidsmarkt blijft gespannen

Begin 2022 was op de regionale arbeidsmarkt in Overijssel het aantal werklozen nog nooit zo laag. Het aantal zzp'ers groeit nog steeds ondanks maatregelen in de zorg en de bouw om betere arbeidsomstandigheden. De hightech maakindustrie en kennisintensieve dienstverlening in vooral de steden in Overijssel blijven banen scheppen en kansen bieden voor startup ondernemers. De opgave om schaars talent te behouden en te binden is groot. De afnemende geboortecijfers worden nu zichtbaar in een grotere afname van het leerlingenaantal in het middelbaar en hoger beroepsonderwijs. Het digitale werken en verdergaande automatisering en robotisering in productie en logistiek zullen de afname van de beroepsbevolking moeten opvangen. Opleidingsbehoefte onder huidig personeel zal toenemen.

Netcongestie vraagt om ander energiegebruik

De netcongestie vergroot de noodzaak tot minder energieverbruik en decentrale oplossingen op bedrijventerreinen. Er is door de industrie veel op aardgas bespaard. Daarentegen is de aandacht voor een circulaire economie en aanpassing van consumptiepatronen nog gering.

Cultuursector heeft het moeilijk

De cultuursector zal lang last houden van de impact van corona. Het eigen vermogen van veel organisaties is door de langdurige sluiting verdampt en veel zelfstandige professionals nemen afscheid van de sector. Het wordt moeilijker om culturele voorzieningen overeind te houden, vooral in kleinere gemeenten. Het verdwijnen van voorzieningen als het theater, podium of de bibliotheek is negatief voor de leefbaarheid. Meer inzet van vrijwilligers, politiek draagvlak en samenwerking met onder meer onderwijs zal nodig zijn om afkalving te voorkomen. Pluspunt is dat de Raad voor Cultuur een stelselwijziging adviseert om de cultuursector meer regionaal en structureel te ondersteunen. Die beoogde wijziging zou dan per 2029 in werking kunnen treden, mits het advies wordt opgevolgd door het komende kabinet.

Stand van zaken

Onderstaande tabel heeft betrekking op de investeringsimpulsen uit het coalitieakkoord 'Schouder aan schouder'.

Onderwerp	Impuls (x €1.000)	Termijn SV / PS vergadering
MKB	9.000	29 mei 2024
Arbeidsmarkt	5.000	29 mei 2024
Vestigingsklimaat	4.000	29 mei 2024
Circulaire economie	2.000	29 mei 2024
Cofinanciering (Rijk)	8.000	29 mei 2024
Logistiek	2.000	29 mei 2024
Cofinanciering (o.a. regiodeals)	10.000	Volgt
Retail	2.500	26 juni 2024
Vrijtijdseconomie	5.000	29 mei 2024

Aanvullende accenten

In deze perspectiefnota formuleren we aan de hand van de thema's in het coalitieakkoord aanvullende accenten waar extra focus op ligt. Hierbij houden wij rekening met de actuele trends en ontwikkelingen in Overijssel, Nederland en de wereld. De accenten staan net als de opgaven met elkaar in verbinding. Hieronder beschrijven wij de aanvullende accenten binnen de opgave 'onze economie'.

MKB (dienstverlening) versterken

Voor het MKB is er in Nederland sprake van een breed aanbod van diensten, vanuit zeer veel verschillende dienstverlenende partijen. Er ontbreekt niets maar er is wel sprake van een groot aanbod. Voor ondernemers kost het veel moeite om het meest passende antwoord te vinden op een vraag. De Rijksoverheid heeft daarom een analyse laten maken hoe de MKB dienstverlening kan worden verbeterd. Oplossingen die uit dit onderzoek naar voren kwamen zijn: Vraag van de ondernemer centraal stellen, ondernemers sneller en gericht toegang laten krijgen tot de juiste informatie en advies, het aanbod - landelijk en regionaal - toegankelijker (simpeler) maken door samen te werken in een stelsel van dienstverleners (privaat zowel als publiek). Ook in Overijssel is het totaalaanbod van de MKB dienstverlening uitgebreid. Naast de loketten (Kennispoort, Ondernemershuis Deventer en Novel-T, die we samen met de regio's hebben staan), zijn er branche- en koepelorganisaties, individuele gemeenten, commerciële dienstverlening, ministeries en landelijke uitvoeringsinstanties (bijvoorbeeld KvK en RVO) die dienstverlening richting het MKB aanbieden.

In nauwe samenwerking met de overheden (zowel Rijk als gemeenten), ondernemers (branche- en koepelorganisaties en commerciële dienstverleners) en het onderwijs willen wij met elkaar de MKB Dienstverlening in de regio's verbeteren. Regio Zwolle heeft hier al de nodige stappen in gezet en wordt landelijk als een goed voorbeeld gezien. Voor realisatie van onze provinciale opgaven ondersteunen wij het MKB direct (innovatie, internationalisatie, familiebedrijven) en hebben wij het MKB nodig voor het verder brengen van onze veranderopgaven (zoals bijvoorbeeld in digitalisering, energie, circulair en agrofood). Hiervoor hebben we mede met regio's een ondersteuningsstructuur beschikbaar gesteld (onder meer Kennispoort, Novell-T, Ondernemershuis Deventer, Oost NL). Wij willen

in de afspraken die we gaan maken met andere partijen over MKB dienstverlening, de inbreng van deze ondersteuningsstructuur en de wijze waarop deze zich verhoudt tot andere organisaties, regelen. Doel is dat een vraag van het MKB bedrijf goed, snel door de juiste partij van antwoord wordt voorzien. Tevens willen we dat meer MKB bedrijven gebruik gaan maken van de MKB dienstverlening en ontwikkelstappen gaan zetten die goed zijn voor het individuele bedrijf alsmede voor onze toekomstige economie. Aangezien deze ontwikkeling zich in alle provincies voordoet, zorgen we ervoor dat we in IPO-verband van elkaar leren via zgn. leersessies.

In alle drie regio's in Overijssel is het gesprek tussen de verschillende partijen opgestart. In 2024 zal duidelijk worden welke stappen gezet zijn en nog moeten plaatsvinden. Als provincie gaan wij de verbinding leggen tussen de drie regio's om waar mogelijk van elkaar te leren en wellicht gebruik te kunnen maken van elkaar. Naast de bijdrage die wij nu al leveren in de ondersteuningsstructuur (zie ook het investeringsvoorstel Regionale Economie) zullen wij als provincie waar zinvol gevraagd worden om naast betrokkenheid ook financieel een bijdrage te leveren aan het proces dat nu plaatsvindt. Vanwege het wegvallen van nationale financiering/ Rijksmiddelen, is de verwachting van het college dat er niet voldoende middelen beschikbaar zijn vanuit het investeringsvoorstel (PS24-000099) om voldoende te kunnen inspelen op maatregelen die genomen gaan worden. Indien het nodig is om aanvullende middelen vanuit de provincie beschikbaar te stellen dan komen we daar bij u op terug.

Circulaire economie

Onze bedrijven en inwoners zijn afhankelijk van grondstoffen die op raken of waarvan de levering in de toekomst onzekerder kan worden door geopolitieke veranderingen. Overijssel heeft een relatief grote maakindustrie en bouwsector. De ontwikkeling van kennis en bedrijfsmodellen rond duurzaam grondstoffengebruik en circulair produceren zijn daarom extra belangrijk voor de toekomst van onze Overijsselse economie. Daar werken we aan met ons programma Circulaire Economie. De transitie naar een circulaire economie kent echter ook extra ruimtevraag waarin nog niet is voorzien. Daarnaast adviseert de SER Overijssel ons om een revolverend fonds op te richten vanwege de knelpunten die bedrijven ervaren in de financiering van circulaire investeringen.

Op basis van het nationale Grondstoffenakkoord willen we in 2030 50% minder niet - hernieuwbare grondstoffen gebruiken en in 2050 een volledig circulaire economie hebben. In verlengde van de nationale Transitieagenda's hebben we met ons programma Circulaire Economie bijgedragen aan het ontwikkelen van een aantal regionale 3-O samenwerkingsverbanden en netwerken zoals Dutch Circular Polymer Valley (kunststofrecycling), Texplus & Roadmap Duurzaam Textiel Oost Nederland, CESI-ON (maakindustrie), Infra-futurelabs en Actieprogramma Toekomstbestendig Bouwen (bouw & infra), The Proteïn Community en verschillende bio-based initiatieven (Biomassa & Voedsel). Dat leidt tot aansprekende innovaties zoals viscose uit gerecycled katoen (Saxcell) en technieken voor het ontgeuren van kunststofrecyclaat. In ons investeringsvoorstel Regionale Economie. beschrijven we hoe we deze netwerken helpen bij het (door) ontwikkelen van circulaire ketens.

De SER Overijssel wijst ons er in haar advies 'Durf te kiezen voor een circulaire economie' (2024) op dat de financierbaarheid van circulaire investeringen vaak moeilijk is. Bijvoorbeeld omdat het voor banken moeilijk is om de waarde van een technisch opgewaardeerde machine te bepalen ten opzichte van de investering in een nieuwe machine. De SER adviseert om daarvoor een revolverend Overijssels Fonds voor Circulair MKB op te richten.

Het Planbureau voor de Leefomgeving heeft in haar advies 'Ruimte voor circulaire economie'

(2023) becijferd dat het circulair inrichten van onze economie tot 40 % meer ruimte vraagt, deels in de hogere milieu categorieën en met een locatievoorkeur voor binnenhavens. De programmeringsafspraken bedrijventerreinen 2023-2026 voorzien hier niet in.

Wij zullen de mogelijkheden voor een revoluerend fonds verkennen en u indien nodig daarvoor een voorstel doen. Hierbij kijken we conform het advies van de SER ook naar de mogelijke combinaties met ander publiek en private fondsen.

We maken ook een startnotitie voor ruimte voor circulaire economie als onderdeel van de uitvoering programmeringsafspraken en de verkenning naar intensivering van het ruimtegebruik. Hierbij trekken we gezamenlijk op met de gemeenten, de regio's en Logistics Overijssel en maken we gebruik van de ervaringen van het Rijk en andere provincies.

Human Capital

De arbeidsmarkt en het vinden van gekwalificeerd personeel is één van de grote knelpunten voor bedrijven en instellingen. In de toekomst zal het steeds lastiger worden groei te realiseren door meer mensen aan te nemen. Door de vergrijzing wordt de beroepsbevolking de komende jaren kleiner. De druk op werkenden en vrijwilligers wordt daardoor groter. Dat blijkt onder andere uit een verkenning van Trendbureau Overijssel. Dit vraagt van ons continue aandacht voor het zoeken naar oplossingen.

In het kader van ons arbeidsmarktbeleid zetten we erop in dat Overijssel beschikt over voldoende deskundige vakmensen voor de grote transitieopgaven met name in de vitale sectoren techniek, zorg en onderwijs. We hebben daarbij als doel talent te behouden en aan te trekken voor het MKB in onze provincie, door ze te boeien en te binden. Het MKB is daardoor beter in staat wendbaar en toekomstgericht te groeien en op maatschappelijke transitie en opgaven in te spelen. De arbeidsmarkt stopt in onze optiek niet bij de landsgrenzen. We zetten dan ook in op een grens overstijgende arbeidsmarkt en het aanboren van bijbehorende Europese fondsen. Met name als het gaat om de arbeidsmarkt is het speelveld van actoren druk bezet. De provincie heeft een belangrijke rol in het samenbrengen van partijen in dit speelveld van onderwijs en arbeidsmarkt. Dit doen we door regie te voeren, kennis te delen en te verbinden. Door goed gebruik te maken van de schaal en positie van het middenbestuur, vormen wij de natuurlijke verbindende schakel tussen het lokale en nationale schaalniveau. De komende jaren bouwen wij voort op de aanpakken en krachtige infrastructuur die we als provincie met onze partners hebben weten te realiseren. We sluiten waar mogelijk aan bij het Rijksbeleid en we benutten en sluiten aan bij de regio's (Regio Deals). Zo realiseren we een multiplier op onze middelen. We willen zoveel mogelijk inzetten op het voorkomen van versnippering in het aanbod dat er al is. Een belangrijk onderdeel van onze regiefunctie is het beschikbaar maken van kennis en informatie en het verbinden van onze partners binnen de 3 O's (ondernemers, overheden en onderzoekers).

Oplossingen voor de arbeidskrachte worden in toenemende mate gevonden in innovatie en anders werken met inzet van digitalisering, robotisering, kunstmatige intelligentie en slim organiseren. We leggen derhalve een stevige verbinding met innovatie.

In het investeringsvoorstel Regionale Economie (PS24-000099) geven wij vorm aan deze opgave. We blijven de ontwikkelingen volgen en indien er aanleiding is om aanvullend op het investeringsvoorstel en de mogelijkheden die andere overheden bieden in te zetten op de uitdagingen binnen de Human Capital zullen we dit aan u voorleggen.

Samenwerking Münsterland & Osnabrückerland versterken

Grensoverstijgende samenwerking (GROS) betekent het samenwerken met onze aangrenzende deelstaten Noordrijn-Westfalen (NRW) en Nedersaksen voor een betere

economische groei en innovatiekracht in onze grensregio's. Het weghalen van grensbarrières zal volgens onderzoek van de Europese Commissie rond 8 procent economische groei kunnen genereren. Dit biedt onze provincie, regio's en gemeenten grote kansen om de economie vitaal en de regio leefbaar te houden. De Duitslandstrategie van de provincie is hierbij het vertrekpunt voor onze inzet. Met als een onderdeel het Memorandum Oost-NL – Münsterland.

Samen met partners als de Bezirksregierung Münster, de Euregio, de Kreise en de Wirtschaftsförderungen alsook de Industrie- en Handelskammer en Twenteboard focussen wij naast netwerkvorming zowel op het gezamenlijk initiëren van nieuwe INTERREG-projecten als GROS-projecten in het kader van de Regiodeal. De thema's innovatie, ondernemerschap en '360 graden arbeidsmarkt' staan hierbij centraal. Wij maken hierin tevens de koppeling met de Grafschaft Bentheim (Nedersaksen) en het MONT-verband (stedelijke samenwerking Münster, Osnabrück, Twente). Hierbij zetten wij het komend jaar in op het uitbreiden en verstevigen van het netwerk in de betreffende regio's om kansen samen ook effectief te kunnen benutten.

Economische koppelkansen nationale veiligheid

Vanwege de geopolitieke situatie worden de Rijksinvesteringen ten behoeve van de nationale veiligheid fors verhoogd. In de Notitie Reikwijdte en Detailniveau voor het Nationaal Programma Ruimte voor Defensie (NPRD) brengt het Rijk de (ruimte)behoefte in kaart. Het NPRD gaat over uitbreiding van activiteiten, zoals helikopterlandingsplaatsen en – laagvlieggebieden, corridors voor drones, munitieopslagplaatsen, oefenterrein voor explosieven en treinvervoer. Het Rijk zoekt bij de uitvoering naar meekoppelkansen.

Wij willen deze coalitieperiode proactief inzetten op deze (economische) meekoppelkansen in onze provincie. De insteek is om investeringen van het Rijk te koppelen aan provinciale opgaven op het gebied van ruimte, werkgelegenheid, onderwijs en multimodaal vervoer. Daarbij kijken we ook, mede naar aanleiding van de motie Brommer e.a., naar de benutting van Technology Base. Defensie is in Overijssel reeds actief, o.a. op de Johannes Post Kazerne, het raccordement en met enkele munitieopslagplaatsen. De vernieuwing en verduurzaming van de Johannes Post Kazerne leidt tot grote investeringen.

De samenwerking met Defensie, gemeenten en de overige (publieke) partners in de provincie willen we vormgeven door middel van specifiek accountmanagement. Daarnaast voorzien wij extra benodigde capaciteit in verband met onderzoeken en benutten van economische koppelkansen op basis van het NPRD, bijvoorbeeld bij Tech Base en het raccordement in Steenwijk. Wij stellen voor om aanvullende middelen beschikbaar te stellen voor de proactieve inzet op de meekoppelkansen (zie financieel voorstel economische koppelkansen nationale veiligheid). De ruimtelijke vraagstukken die vanuit de extra inzet op nationale veiligheid zullen volgen, pakken we primair op binnen onze reguliere taak. We betrekken daarbij ook de motie Brommer e.a. 'Defensie in Overijssel ruimtegebruik'.

Onze sociale samenleving

Trends en ontwikkelingen

Toenemende onzekerheid door geopolitieke ontwikkelingen

De geopolitieke instabiliteit creëert onzekerheid in de wereld, leidt tot migratiestromen en drijft de prijzen van grondstoffen op. Dit kan spanningen vergroten rond politiek gevoelige onderwerpen als migratie, bestaanszekerheid en groeiende (inkomens-)ongelijkheid in onze samenleving.

Kansenagenda voor de regio's in beeld krijgen

Er is een sterk toegenomen aandacht voor de (ongelijke) verdeling van brede welvaart over regio's (o.a. rapport "Elke regio telt!") en het voorzieningenniveau binnen regio's. Dit vraagt van ons dat we actief samenwerken met onze regio's om pragmatisch te oogsten op dreigende hiaten in het culturele en maatschappelijke voorzieningenniveau. Onder andere door samen te werken aan regionale kansenagenda's brede welvaart en met het Rijk in gesprek te gaan over het rechtvaardiger verdelen van rijksmiddelen. Het scherp krijgen van kansen (regionale kansenagenda's) en waar rijksbeleid nadelig en onrechtvaardig uitpakt voor Overijssel kan helpen om lobbykansen te verzilveren.

Aandacht voor brede welvaartsbenadering nodig

We verwachten dat de brede welvaarts-benadering bij het Rijk en medeoverheden steeds meer ingang zal vinden als sturingsinstrument en systematiek om de effecten van beleid en investeringen op het welzijn van inwoners te beoordelen. Hier moet echter nog veel kennis op ontwikkeld worden.

Afnemend vertrouwen tekent zich steeds meer af

Afnemend vertrouwen van inwoners in de overheid en toename van onveiligheid bij burgemeesters en volksvertegenwoordigers dient zich steeds vaker aan. Dit heeft in sommige gevallen grote impact op de persoonlijke leefomgeving van politieke ambtsdragers.

Verslechterde financiële positie gemeenten

Gemeenten hebben steeds minder vrije beleidsruimte en ze hebben steeds meer moeite om voorzieningen overeind te houden. Het 'ravijnjaar' 2026 dwingt hen tot het maken van fundamentele keuzes. De verminderde vrije beleidsruimte leidt ertoe dat gemeenten naar verhouding vooral medebewindstaken uitvoeren en minder eigen autonome taken. Dit is niet bevorderlijk voor de lokale democratie.

Cultuursector heeft het moeilijk

De cultuursector zal lang last houden van de impact van corona. Het eigen vermogen van veel organisaties is door de langdurige sluiting verdampt en veel zelfstandige professionals nemen afscheid van de sector. Het wordt moeilijker om culturele voorzieningen overeind te houden, vooral in kleinere gemeenten. Het verdwijnen van voorzieningen als het theater, podium of de bibliotheek is negatief voor de leefbaarheid. Meer inzet van vrijwilligers, politiek draagvlak en samenwerking met onder meer onderwijs zal nodig zijn om afkalving te voorkomen. Pluspunt is dat de Raad voor Cultuur een stelselwijziging adviseert om de cultuursector meer regionaal en structureel te ondersteunen. Die beoogde wijziging zou dan per 2029 in werking kunnen treden, mits het advies wordt opgevolgd door het komende kabinet.

Betekenis veranderende bevolkingssamenstelling

In de Contourennotitie Nota Ruimte is een schaalessprong beoogd in de regio's Stedendriehoek en Twente. Ook in Regio Zwolle (NOVEX-gebied) gaan veel woningen toegevoegd worden. We verwachten dat een veranderende bevolkingssamenstelling gevolgen kan hebben voor het bestaande noaberschap en druk kan zetten op de sociale cohesie. Bijvoorbeeld wanneer meer mensen uit de stad in het landelijk gebied en de kleine kernen gaan wonen. De effecten kunnen ook positief zijn: de instroom van jonge gezinnen in kleine kernen is juist gunstig voor de leefbaarheid en het voorzieningenniveau.

Opkomst van AI levert kansen maar ook zorgen

Kunstmatige Intelligentie (AI) maakt een turbulente ontwikkeling door. AI is een systeemtechnologie die grote impact heeft op domeinen en sectoren van onze samenleving, en zal alle beleidsterreinen van de overheid raken.

- Er liggen kansen met betrekking tot productiviteitsgroei en nieuwe taken en verantwoordelijkheden binnen onze samenleving en in de economie als geheel. Ook kan het een bijdrage leveren aan de verbetering van interne organisatorische procedures en dienstverlening.
- Tegelijkertijd bestaan er zorgen over risico's. Bijvoorbeeld dat AI leidt tot aantasting van

de manier waarop we informatie krijgen aangereikt en daarmee van invloed is op de democratie en onze rechtsstaat. Zowel op de korte als lange termijn kan AI leiden tot het verdwijnen van werkgelegenheid. Daarnaast bestaan er zorgen over vooringenomenheid en selectiviteit die als gevolg van de gebruikte trainingsdata in de systemen verankerd kunnen zijn.

Nieuwe algemene informatiewet voor meer samenhang in informatie

De Algemene informatiewet moet meer samenhang brengen tussen de wetgeving over informatievoorziening en -huishouding. In de nieuwe wet zal onder andere aandacht zijn voor de rechten van burgers en voor de verplichtingen van de overheid op het gebied van informatiehuishouding.

Stand van zaken

Onderstaande tabel heeft betrekking op de investeringsimpulsen uit het coalitieakkoord 'Schouder aan schouder'.

Onderwerp	Impuls (x €1.000)	Termijn SV / PS Vergadering
Sociale kwaliteit	3.000	Q3 2024
Cultuur (incl. erfgoed)	21.000	26 juni 2024
Kwaliteit openbaar bestuur	3.500	31 januari 2024/ 26 juni 2024
Evenementen	5.000	26 juni 2024
Digitalisering	1.000	Volgt

Aanvullende accenten

In deze perspectiefnota formuleren we aan de hand van de thema's in het coalitieakkoord aanvullende accenten waar extra focus op ligt. Hierbij houden wij rekening met de actuele trends en ontwikkelingen in Overijssel, Nederland en de wereld. De accenten staan net als de opgaven met elkaar in verbinding. Hieronder beschrijven wij de aanvullende accenten binnen de opgave 'onze sociale samenleving'.

Inclusiviteit

Iedereen moet mee kunnen doen in Overijssel en zich veilig en thuis voelen. Dit vertaalt zich in provinciaal beleid, de provincie als werkgever en richting de voorbeeldrol van de provincie: "practice what you preach". Bewust nadenken over een inclusieve en diverse werkomgeving en daarnaar handelen geldt voor iedereen die werkt voor de provincie Overijssel. Daarnaast heeft de provincie ook een agenderende functie richting partners uit de regio. De komende periode wordt uitvoering gegeven aan de motie 'begrip toegankelijkheid' (Brink, CDA) en het 'Charter Diversiteit' dat in 2023 is ondertekend. Doel van dit charter is het bevorderen van een open en inclusieve werkcultuur door gericht en bewust te bouwen aan verbinding en vertrouwen, het inrichten van een bewust inclusiever instroom en selectieklimaat, het vergroten van het aandeel jongeren in 2025 en een gelijkwaardig aandeel vrouwen in functieschaal hoger dan 13 in 2025.

In onze rol als werkgever streven wij ernaar om een afspiegeling te zijn van de samenleving. Dat betekent diversiteit in het werknemersbestand en een inclusieve organisatie. Om deze ontwikkeling te stimuleren ontwikkelt de provincie Overijssel een breed gelijkheidsbeleid, 'Gelijkheid in Verscheidenheid', die alle vormen van diversiteit omarmt. Dit beleid richt zich

op het creëren van een omgeving waarin iedereen zich gewaardeerd en ondersteund voelt, met gelijke toegang tot kansen voor persoonlijke en professionele ontwikkeling. De nadruk ligt op de kracht van diversiteit en het belang van gelijkheid voor iedereen. Hierbij richten we ons op zowel zichtbare elementen van diversiteit (zoals geslacht, etniciteit en fysieke capaciteiten) als onzichtbare elementen (zoals identiteit, seksuele oriëntatie, professioneel profiel, waarden en persoonlijkheidskenmerken).

Daarnaast is het speerpunt inclusie en diversiteit ook relevant voor provinciaal beleid rondom arbeidsmarkt, toegankelijkheid, basisvaardigheden, digitale participatie en cultuur. Voor andere hoofdoopgaven is het vergroten van handelingsbekwaamheid en bewustwording noodzakelijk. In de autonome ontwikkeling is een voorstel gelegd voor de uitvoering van de Banenafpraak. Momenteel werken wij dit speerpunt uit door de huidige situatie in kaart te brengen. De komende periode brengen we focus aan en ontwikkelen we een visie. Voor 2024 zijn er naast middelen voor eigen personele inzet geen additionele middelen nodig. Mogelijk wel voor de jaren hierna.

Onder de bredere noemer van diversiteit en inclusie houden we vanuit de Sociale Agenda aandacht voor diversiteit en inclusie buiten ons provinciehuis door kennisuitwisseling, netwerkvorming en agendering te stimuleren bij gemeenten en partners. We blijven lokale initiatieven ondersteunen die gaan over acceptatie, jezelf zijn en meedoen. Hierbij is de focus op diversiteit en inclusie in brede zin: breed doelgroepenbeleid.

Erfgoed

De komende 10 jaar is landelijk € 770 miljoen extra nodig voor de restauratie van Rijksmonumenten die geen woonhuis zijn. Daarnaast is er veel, vaak beeldbepalend, erfgoed in de provincie Overijssel met een restauratie opgave. Dit erfgoed vraagt om verduurzaming of een nieuwe bestemming, zodat het voor de samenleving behouden blijven. Een specifieke plek hebben kerken. Ook in Overijssel komen steeds meer kerkgebouwen leeg te staan. Veel religieus erfgoed verliest daarmee haar oorspronkelijke functie, bovendien leidt leegstand tot verval en de restauratiekosten zullen in de toekomst steeds verder toenemen. Ook zit er een grote verduurzamingsvraag in het verlengde van deze opgave, die specifiek maatwerk vraagt.

Daarnaast heeft kerkenluiting een negatieve impact op de leefbaarheid en voorzieningen op het platteland en raakt het de sociale samenhang in dorpen en steden. Het aantal kerkenluitingen zal komende jaren toenemen, daarmee wordt de opgave groter, complexer en kostbaarder.

Onze doelstelling is het kerkgebouw (de stenen) door te geven aan toekomstige generaties en te behouden als verbindend element in kerkdorpen. Bijvoorbeeld als ontmoetingsplaats of een andere maatschappelijke functie. Op die manier kunnen we de negatieve impact van de kerkenluiting op de dorpsgemeenschap verkleinen. Naast inwoners zijn o.a. ook kerkeigenaren, parochiebesturen, inwoners, kerkelijke gemeenten, burgerlijke gemeenten, het Rijk (veelal betreft het rijksmonumenten) en soms ook projectontwikkelaars, maatschappelijke organisaties, fondsen of financiers betrokken.

In de afgelopen jaren hebben we o.a. samen met de Erfgoed Academie (als kennispartner) een leerlijn ontwikkeld waarin we initiatiefnemers handvaten bieden hoe hun kerkgebouw toekomstbestendig te maken. Hierdoor zijn initiatiefnemers concreet aan de slag gegaan met het toekomstbestendig maken van hun erfgoed, bijvoorbeeld de Hofkerk in Oldenzaal en Marcellinus Kerk in Broekland. Daarnaast hebben veel (22 van de 25) Overijsselse gemeenten de afgelopen jaren gewerkt aan 'Kerkenvisies'. In onze brief aan PS d.d. 7 november 2023 staat een compleet overzicht.

Momenteel werken we aan een nieuw Cultuur- en Erfgoedbeleid, tijdens dat proces komen we terug op de opgave m.b.t. religieus erfgoed. Het betreft echter een complexe en een kostbare opgave, die steeds groter wordt. Dat vraagt om een integrale erfgoed-overstijgende aanpak, denk aan een grote verduurzamingsopgave, de rol van religieus erfgoed in leefbaarheidsvraagstukken op het platteland (zie aanvullend accent 'Leefbaar platteland'), voorzieningen en mogelijke woonoplossingen. We gebruiken de eerste fase van nieuw beleid (2025) om concreet te maken wat nodig is voor deze integrale aanpak en komen er bij u op terug.

Strategisch kiezen binnen cultuurbeleid

Cultuur is een pijler van de brede welvaart van Overijssel. De culturele sector blijkt kwetsbaar, onder andere door politieke verschuivingen, de corona-, energiecrisis en de gestegen inflatie. Een sterke culturele sector is noodzakelijk voor onze ambities en opgavegerichte aanpak. Welke (lange termijn) keuzes kunnen wij maken binnen ons beleid en onze rolopvatting, om te werken aan een stevige, toekomstbestendige sector.

Momenteel werken we toe naar een nieuw cultuurbeleid 2025-2028. Speerpunt daarbinnen is het toekomstbestendig maken en houden van de cultuursector. Als onderdeel daarvan zetten we in op stevige profielen met de cultuurregio's. Op basis daarvan kunnen we samen met de cultuurregio's strategische keuzes maken, kiezen in onze eigen rolopvatting en zo gericht inzetten op bijvoorbeeld rijksfinanciering.

We zetten verder stevig in op extra structurele rijkscultuurmiddelen door lobby-inzet in het kader van 'Elke regio telt'. Op basis van dat rapport blijkt dat met name de rijkscultuurmiddelen onevenredig verdeeld zijn over Nederland. Tot slot werken we aan een duidelijke positie voor provincies in het nieuwe cultuurbestel vanaf 2029, naar aanleiding van het Raad van Cultuur advies 'Toegang tot cultuur'. Onze insteek hierbij is 'werken als 1 overheid', met heldere onderlinge taakverdeling van overheden, het liefst geborgd in wettelijke taken. Want ook de beleidsvrije ruimte van cultuur in het provinciale cultuurbeleid is een grote kwetsbaarheid voor onze culturele sector.

In het nieuwe cultuurbeleid continueren we onze inzet op versterking van de culturele sector. Gericht op een wendbare, ondernemende en toekomstbestendige sector. Een resultaat van deze inzet is Theatergroep de Jonge Honden. Mede dankzij een investering door de provincie heeft deze groep zich de afgelopen jaren zowel artistiek als zakelijk verder ontwikkeld richting een landelijke positie. Hierdoor is dit gezelschap nu kanshebber op meerjarige rijkscultuurmiddelen voor 2025-2028.

De komende periode werken we de profielen van onze cultuurregio's verder uit en pakken we ook positie richting het Rijk binnen lobbythema 'Elke Regio Telt' dat de komende periode nadrukkelijke aandacht vraagt.

Proactieve vergunningsverlening en handhaving

Op het domein van vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH) speelt veel. Niet alleen is er verregaande en steeds meer detaillistische juridisering en ontstaan veranderingen in de samenleving, maar we worden ook te veel gestuurd vanuit intrekking- en handavingsverzoeken. Bij handhaving wordt een zeer groot deel van de personele capaciteit ingezet op de handavingsverzoeken van PAS-melders en het behandelen van meldingen soortenbescherming. De provincie is daartoe wettelijk verplicht. Het gevolg is echter dat de preventieve handhaving onder druk staat en het lastig is om de regie te behouden. We moeten keuzes maken, actiever communiceren en prioriteren. Hierbij is het uitgangspunt dat de wettelijke taken voorrang krijgen.

We willen inzetten op meer proactieve vergunningverlening en handhaving. We hebben goede ervaringen opgedaan met het aangaan van gesprekken met partijen zoals aanvragers, medeoverheden en interne collega's en wij willen daarmee doorgaan. De komende tijd gaan we werken met vier regio-coördinatoren om de regie op de samenwerking in die gebieden te verbeteren. Er gaat veel aandacht naar PAS-melders die in een handhavingstraject zitten. We willen een deel van de bedrijven die niet in een handhavingstraject zitten gaan bezoeken. Het doel is om hun ideeën te verzamelen en gevoelens op te halen.

Het afgelopen jaar zijn er verschillende voorlichtingen geweest, bijvoorbeeld aan gemeenten rondom evenementen, paasvuren maar ook avonden voor agrarische ondernemers. Binnen beschikbare capaciteit – waarbij de wettelijke taken voorrang krijgen – willen we meer voorlichtingen gaan geven. Dit jaar worden de VTH-werkzaamheden met de nieuwe risicoanalyse voor de komende jaren opnieuw geprogrammeerd. Dit kan helpen om van reactief (achter meldingen aanlopen) naar proactief handelen te gaan. Daarbij komt het actief opsporen van bewuste overtreders centraal te staan.

In het buitengebied van de provincie zien we toenemend recreatie en toerisme. Dit geeft druk op onze wettelijke taken op gebied van bijvoorbeeld soortenbescherming. Voor de uitvoering hiervan en om onze wettelijke termijnen te halen, hebben wij voor vergunningverlening een personele claim opgenomen binnen de autonome ontwikkeling. Ook de druk van de recreatie binnen N2000- en andere natuurgebieden is hoog. Dit hebben we gezien in dossiers als mountainbiken en motorcross. De afgelopen jaren hebben wij geïnvesteerd in samenwerking bij handhaving in het buitengebied. Vanwege de hoge recreatiedruk dringen natuurbeheerders aan op het herinrichten van de recreatie om de natuur beter te beschermen. Zo worden op de Veluwe grote mensenmassa's geweerd en worden sommige delen van gebieden afgesloten. In onze beheerplannen N2000 gebieden voeren wij een verkenning uit wat hierover moet of kan worden opgenomen. Aanvullend is onderzoek nodig voor de effecten van recreatiedruk in overige natuur- en stiltegebieden. Op grond van de beheerplannen en het aanvullende onderzoek kan samen met de terreinbeherende organisaties (TBO's) toezicht en handhaving verder vorm worden gegeven.

Ondermijning

In het coalitieakkoord is opgenomen dat Overijssel een veilige plek moet zijn en blijven voor iedereen. In de afgelopen jaren hebben we hier al eerste stappen gemaakt met onder andere de Samenwerkingsagenda ondermijning Overijssel, inclusief de uitvoering van de motie Hof c.s. 'Ondermijning door verpaupering' van 12 april 2017. Deze motie is uitgevoerd met het opzetten van het Expertisecentrum Vitale Vakantieparken. Onze aanpak is eind 2023 positief geëvalueerd.

Met dit aanvullende accent Ondermijning borduren we voort op de ingeslagen weg. Bij de formatie ten tijde van de provinciale coalitieonderhandelingen hebben de burgemeesters van de Twentse en IJssellandse gemeenten aandacht gevraagd voor dit onderwerp. Vanaf augustus 2024 vallen de middelen voor de huidige aanpak weg in de provinciale begroting.

Wij willen de strijd tegen ondermijnende criminaliteit de komende jaren voortzetten en verder intensiveren. In onze Contourennota Ondermijning staat onze aanpak van ondermijning voor 2024 tot 2027 beschreven. Provinciale Staten kunnen hierop een eerste reactie en aandachtspunten aangeven. Daarna volgt een investeringsvoorstel.

Naast de middelen uit de kwaliteitsimpuls voor Kwaliteit van Openbaar Bestuur stellen we

voor om aanvullende middelen beschikbaar te stellen om de volledige aanpak te kunnen financieren, zie financieel voorstel.

Slagkracht als één overheid

De slagkracht van het openbaar bestuur en in het bijzonder de gemeenten als eerste overheid staat onder druk. Gemeenten zijn een doorslaggevende partner van de provincie op thema's als woningbouw, energie, leefbaarheid, landelijk gebied, mobiliteit enzovoort.

Om gezamenlijk als één overheid op te kunnen treden moeten we creatief zijn om elkaar te ondersteunen en te faciliteren in de komende tijd. De taken die bij gemeenten en provincie worden neergelegd zijn de afgelopen jaren omvangrijker geworden zonder dat ook de bijpassende middelen daarvoor beschikbaar zijn gesteld. Met het aanstaande ravinjaar wordt de financiële druk alleen maar groter.

Dit vergroot de noodzaak om samen op te trekken en daar waar mogelijk ook in te spelen op (on)mogelijkheden. Dat doen we incidenteel door bijvoorbeeld aanjaagteams voor onder meer woonopgaven en de verduurzaming van klein maatschappelijk vastgoed en de aanpak rond ondermijning. Structureel zetten we in op het versterken van de regionale samenwerking in de regio's Zwolle, Stedendriehoek en Twente. Uitgangspunt is dat bestaande verantwoordelijkheden en bevoegdheden de basis zijn en we die willen versterken. Dat doen we ook door het opvolgen en maken van verstedelijkingsstrategieën, concretisering van de gezamenlijke strategische agenda's en de inzet van menskracht en middelen te bundelen daar waar het belangen/prioriteiten betreft die aansluiten bij de provinciale inzet. Het gezamenlijk lobbyen voor onze doelen bij het Rijk en de Europese instellingen hoort daar bij. Door samen op te trekken, belangen te delen en te dragen en daar waar nodig elkaar te versterken. De komende jaren zal meer en meer gevraagd worden om bovenstaande ontwikkeling door te zetten en de samenwerking te intensiveren. Dat doen we vanuit de bestaande begroting en middelen, in lijn met het coalitieakkoord.

Digitale transformatie

De ontwikkelingen op het gebied van digitalisering volgen elkaar in rap tempo op, zonder dat we direct de impact op onze samenleving en onze eigen organisatie kunnen doorgronden. Het staat vast dat er grote gevolgen zijn. Het vergt een toenemende inspanning van onze organisatie om deze ontwikkelingen bij te houden en erop in te spelen. We moeten blijven verbeteren en optimaliseren binnen onze processen. Dat doen we met 'continu-verbetertrajecten'. Zo leiden we op dit moment een grote groep medewerkers op in de leanmethode. Vanuit onze doelstellingen onderzoeken we daarnaast hoe we nieuwe technologie kunnen inzetten om de provinciale doelen sneller en beter te bereiken. Doordat we medewerkers opleiden in onder andere de leanmethode zijn ze ook beter in staat om kansen te zien om dat te realiseren. De digitale transformatie is dan ook geen taak die enkel de bedrijfsvoering aangaat, maar een integrale opgave die alle beleidsthema's raakt.

De digitale transformatie vraagt ook om scherpe aandacht voor de digitale weerbaarheid. Daarbij gaat het niet alleen om de technische maatregelen bij SSC ONS, maar vooral ook om de weerbaarheid van onze eigen medewerkers. Om bij te blijven zullen we in beide aspecten moeten blijven investeren.

Onze financiën

Trends en ontwikkelingen

Minder financiële ruimte

De studiegroep begrotingsruimte heeft aangegeven dat een nieuw kabinet zal moeten gaan

bezuinigen. De impact (direct of indirect) van eventuele bezuinigingen hangt af van de keuzes van een nieuw te vormen coalitie. Doordat vanaf 2026 al een forse teruggang van het accres door het Rijk is ingeboekt, dragen de provincies (en gemeenten) eigenlijk al een deel van de mogelijke bezuinigingen. Deze forse teruggang is er nog steeds, ondanks het afschaffen van de opschalingskorting en de overige voorstellen die het Rijk heeft gedaan in de voorjaarsnota.

Onzekerheid over structurele inkomsten

Sinds 2021 loopt het traject om te komen tot een nieuwe verdeling van het provinciefonds. De invoering van een nieuw verdeelmodel is mogelijk per 1 januari 2025. De nieuwe verdeling kan negatieve consequenties hebben voor onze structurele inkomsten uit het provinciefonds.

Het Rijk heeft besloten dat het provinciefonds niet langer meebeweegt met de Rijksuitgaven, maar met de ontwikkeling van het Bruto Binnenlands Product (BBP). In de voorjaarsnota 2024 is de invoering van deze nieuwe normeringssystematiek vervroegd naar 2024. Doordat de groei van de uitgaven van provincies niet een op een is gekoppeld aan het BBP, kan er een groeiende disbalans ontstaan tussen onze structurele taken en onze structurele middelen. Juist bij de investeringen die nu worden gedaan voor de grote maatschappelijke opgaven, moet daarom nu al nagedacht worden over de impact op onze structurele taken (zoals beheer en onderhoud wegen, het OV en onze natuurtaken).

In de voorjaarsnota heeft het demissionaire kabinet het voorstel opgenomen om een korting op de MRB in te stellen voor Elektrische voertuigen. Deze korting is bedoeld om EV's even zwaar te belasten als reguliere benzine auto's en via zo'n korting te corrigeren voor het hogere gewicht voor een accupakket. Deze korting werkt ook door in de opbrengsten uit de provinciale opcenten. Het demissionaire kabinet heeft toegezegd de inkomstenderving volledig te compenseren.

Vertraging in de uitvoering leidt tot onderbesteding en hogere kosten

Door onder andere krapte op arbeidsmarkt en stikstof staat de uitvoering van veel ambities onder druk. Hierdoor ontstaat vertraging, maar door inflatie worden projecten daardoor uiteindelijk ook duurder.

Aanvullende accenten

Zoals uit bovenstaande trends en ontwikkelingen blijkt, speelt er veel rondom de provinciale financiën. Hoewel er met de recente voorjaarsnota van het Rijk belangrijke stappen zijn gezet om meer stabiliteit en duidelijkheid te bieden, is er nog steeds sprake van onzekerheid op de lange termijn. Door de onzekerheid of de BBP-systematiek wel aansluit op de kostenontwikkeling van onze taken en doordat er nog steeds een forse korting op het provinciefonds is na 2025.

Door de voorgenomen afschaffing van de opschalingskorting en de compensatie van inkomstenderving op de opcenten vanaf 2026, verwachten we wel hogere structurele inkomsten te kunnen opnemen in ons budgettair perspectief. Het afschaffen van de opschalingskorting leidt tot hogere inkomsten van circa € 3,1 miljoen. Dit verwerken we bij de begroting 2025, zodra de Tweede Kamer heeft ingestemd met de voorstellen. De compensatie voor de inkomstenderving geeft meer zekerheid op de MRB-inkomsten die we kunnen ramen. Een deel van het financiële voordeel zal komen via de verevening van de MRB-inkomsten in het provinciefonds. Hoe hoog deze extra baten zullen zijn is afhankelijk van de verdeling van het provinciefonds. Deze extra inkomsten kunnen we pas goed ramen als daar definitief duidelijkheid over is.

Tegenover de positieve ontwikkelingen staat dus de onzekerheid over de nieuwe verdeling van het provinciefonds. Het nieuwe verdeelmodel ligt nu, inclusief vragen van de provincies,

voor bij de Raad voor het Openbaar Bestuur. Uitkomsten van hun advies worden rond de zomer verwacht. We herijken onze ramingen voor het provinciefonds en de motorrijtuigenbelasting op het moment dat er meer duidelijkheid is op al deze dossiers.

De duidelijkheid over onze structurele inkomsten is nodig om effectief aan de slag te kunnen met het bredere vraagstuk van onze eigen provinciale financiën. We dekken nog steeds veel taken langjarig met incidentele middelen. Hierdoor voelen deze taken als regulier beleid, zonder dat daar structurele dekking voor is. Op de lange termijn raakt deze incidentele ruimte uitgeput en zullen de jaarlijkse uitgaven meer gebaseerd moeten worden op de structurele inkomsten. Dit vraagt om een scherpere afweging waar structurele middelen op worden ingezet, zoals ook in de motie 'Wie nu leeft, wie nu zorgt' benoemd. Deze coalitieperiode gaan we aan de slag om de balans in onze structurele begroting te herstellen. Bij de Begroting 2025 komen we hier bij u op terug met een plan van aanpak.

Financiën

Budgettair perspectief

Recente besluitvorming

Beginstand en recente besluitvorming

De huidige meerjarenbegroting 2024-2028 kent een positief structureel saldo dat vanaf 2026 afloopt naar circa € 0,9 miljoen. Op basis van recente besluitvorming neemt dit met circa € 2,2 miljoen toe. Incidenteel is er sprake van een positief saldo van circa € 71 miljoen, hoofdzakelijk als gevolg van de begrotingsmutaties bij Monitor 2023-II en de resultaatbestemming bij de Jaarrekening 2023.

Structurele ruimte

Na verwerking van alle voorstellen in deze Perspectiefnota is in de periode 2024-2028 sprake van een positief structureel saldo. Dit saldo neemt af tot circa € 1,8 miljoen vanaf 2028. Daarbij zit een structurele stelpost van € 3 miljoen inbegrepen, die we richting de begroting invullen door budgetten te verlagen op posten waar meerjarig sprake is van onderuitputting.

Incidentele ruimte

Er is na verwerking van de voorstellen uit deze Perspectiefnota sprake van een incidenteel saldo van € 16,9 miljoen. Hiervan hebben wij € 5 miljoen gereserveerd voor eventuele aanvullende voorstellen vanuit uw Staten. We stellen voor het restant van de vrije ruimte beschikbaar te houden voor toekomstige ontwikkelingen, waarvan we een aantal hebben benoemd in deze Perspectiefnota.

Budgettair perspectief 2024-2028	Algemene reserve	2024	2025	2026	2027	2028
Ruimte structureel		23.224	22.945	3.431	1.187	1.778
Ruimte incidenteel	16.872	-23.224	-22.945	4	-15	9.982
Ruimte totaal	16.872	0	0	3.435	1.172	11.760

Structureel budgettair perspectief

STRUCTUREEL	Algemene reserve	2024	2025	2026	2027	2028
Beginstand		24.076	19.895	3.109	865	865
Recente besluitvorming		108	3.888	2.160	2.160	2.160
Toevoegen jaarschijf 2028						591
Autonome ontwikkelingen						

Accres provinciefonds (loon- en prijs)		8.100	8.100	8.100	8.100	
Indexeringen 2,7%, OV 5,6%		-10.000	-11.000	-11.000	-11.000	
CAO 2024/2025						
Motorrijtuigenbelasting (volume)		0	0	0	0	
Verhoging IPO en BIJ12 bijdrage Stikstof en Natura2000	-200	-200	-200	-200	-200	
Soortenbescherming VTH		-261	-261	-261	-261	
Beveiliging gebouwen	-150	-150	-150	-150	-150	
Naleving archiefwet		-225	-225	-225	-225	
Bedrijfsvoering		-200	-200	-200	-200	
Overige voorstellen						
Vergoeding faunaschade	-500	-500	-500	-500	-500	
Banenaafspraak		-81	-81	-81	-81	
Publieksagressie en geweld		-87	-87	-87	-87	
Vergoeding Aerius berekening evenementen		-60	-60	-60	-60	
Aanpassing cofinanciering ANLB						
Inzet Omgevingsdiensten VTH	-110	-110	-110	-110	-110	
Bevrijdingsfestival		-65	-65	-65	-65	
Stelpost structurele begroting		3.000	3.000	3.000	3.000	
Stand na verwerking voorstellen		23.224	22.945	3.431	1.187	1.778

Incidenteel budgettair perspectief

INCIDENTEEL	Algemene reserve	2024	2025	2026	2027	2028
Beginstand	3.189	-24.076	-17.751	1.574	935	935
Monitor Overijssel 2023-II	36.858	-3.899	0	0	0	0
Amendement Begroting 2024	-500					
Toevoegen jaarschijf 2028						9.382
Jaarrekening 2023	31.102	3.791	11	0	0	0
Autonome ontwikkelingen						
Compensatieafspraak Zeeland Provinciefonds		-912				
MER onderzoeken natuurbeheerplannen			-160	-160		
Capaciteit stikstof, landbouw, beheerplannen			-810	-810		
Bijdrage BIJ12 GBO applicatielandschap		-120				
Schadedossier Kanaal Almelo de Haandrik		-8.200				
Rentebaten 2025			20.000			
Rentebaten EFO		750	750	750	400	65
Aanvullende accenten						
Drinkwater vergunningen		-250	-500			
Regie op de volkshuisvesting		-200	-200			
Ondermijning		-2.000				
Economische koppelkansen nationale veiligheid		-300	-300	-300	-300	
Uitbreiding anticiperend grondfonds		-3.000				
Samenwerking landbouw onderwijsinstellingen		-600				
Versnelling woningbouw		-5.000				
Zorggeschikte woningen		-10.000				

Verstedelijkingsstrategieën	-1.100	-200	-200	-200	
Overige voorstellen					
80 jaar vrijheid	-250	-50			
Uitvoerinskosten MTR		-150			
Museum De Fundatie	-460	-450			
Maatregelen kruispunten provinciaal wegennet		-2.050			
Bovenregionale stresstesten wateroverlast	-250	-250			
Inzet Omgevingsdiensten VTH	-60				
Treindienst Hengelo Bielefeld					
Co financiering invasieve exoten	-400	-400	-400	-400	-400
Budget actieplan geluid	-450	-450	-450	-450	
Reservering cofinanciering	-40.000				
Mutatie algemene reserve	-53.777	73.762	-19.985		
Stand na verwerking voorstellen	16.872	-23.224	-22.945	4	-15 9.982

Ontwikkelingen en voorstellen

Recente besluitvorming en toevoegen jaarschijf

Recente besluitvorming

In het budgettaire perspectief is de recente besluitvorming (onder andere de monitor 2023-II en de jaarrekening 2023) verwerkt. Grootste mutaties betreffen de hogere rente-inkomsten en de bestemming van het jaarrekeningresultaat.

Toevoegen jaarschijf 2028

Bij de Perspectiefnota start een nieuwe cyclus waarbij we 4 jaar vooruitkijken. Daarmee wordt het jaar 2028 toegevoegd aan het budgettaire perspectief. Doordat een aantal begrotingsposten eindigen na 2027, is er sprake van een hogere, met name incidentele, vrije ruimte vanaf 2028.

Effecten accres en indexeringen

Accres provinciefonds

De ontvangsten uit het provinciefonds stijgen als gevolg van structurele loon- en prijscompensatie (€ 8,1 miljoen). In de ramingen hebben we reeds rekening gehouden met de terugval van de uitkering vanaf 2026. In de voorjaarsnota van het Rijk is een aantal voorstellen opgenomen die betrekking hebben op het provinciefonds. Het afschaffen van de opschalingskorting levert naar verwachting vanaf 2026 een structureel voordeel op van € 3,1 miljoen per jaar. De verwachte incidentele korting in 2025 zal in ons perspectief per saldo leiden tot een lager nog te ramen voordeel. Deze effecten verwerken we in de Begroting 2025, afhankelijk van de definitieve besluitvorming in de Tweede Kamer.

Indexeringen

We indexeren alle reguliere budgetten, inclusief personeelsbudgetten, vanaf 2025 met 2,7% (op basis van de HICP-index zoals geprognostiseerd door het CPB). Daarnaast indexeren we de OV-budgetten met 5,6% conform de geactualiseerde 5-jarige OV-index. Het effect is +/- € 11 miljoen. Doordat wordt gewerkt met een 5-jarig gemiddelde OV-index werken de hoge inflatiecijfers in 2022 en 2023 nog lang door en is er sprake van een mismatch tussen budget en kosten. We onderzoeken in aanloop naar de Begroting 2025 de mogelijkheden om af te stappen van een 5-jaarsgemiddelde.

Structurele autonome ontwikkelingen

Verhoging IPO en BIJ12 bijdrage Stikstof en Natura2000 - € 200.000 per jaar

BIJ12 ondersteunt de provincies en de Interprovinciale Programmaorganisatie Stikstof en Natuur (IPSN) bij de uitvoering van het stikstofbeleid. De financiële bijdragen die wij jaarlijks betalen aan BIJ12 en IPO voor het PAS-bureau (o.a. programma Aeries) en de IPSN zijn de afgelopen jaren fors gestegen als gevolg van de stikstofproblematiek. Bij de Perspectiefnota 2023 is hiervoor extra aanvullend budget beschikbaar gesteld voor extra capaciteit. Wij stellen voor om € 200.000 per jaar additioneel beschikbaar te stellen. Belangrijkste reden voor de verdere kostenstijging zijn de inrichting van een informatiepunt Stikstof vanaf 2023, hogere indexering en cao-effecten.

Soortenbescherming VTH - € 261.000 per jaar

De Wet Natuurbescherming kent een verbodsbepaling om soorten en nesten te verstoren en/of te doden. De provincie verleent hiervoor ontheffingen (wettelijke taak) en handhaaft deze. Met de komst van de Omgevingswet is dit onderdeel integraal opgenomen in de beslisbomen voor het aanvragen van vergunningen. De toename van de flora- en fauna activiteit wordt daarmee onvermijdelijk en zal leiden tot een verdere toename van het aantal aanvragen en handavingsverzoeken.

Afgelopen jaar zijn 176 ontheffingen aangevraagd, waarbij op voorhand slechts rekening werd gehouden met 100 stuks. Ook is er een toename van gemelde illegaliteiten. Ook jurisprudentie rondom vleermuizen en spouwisolatie zorgt voor een hogere werkvoorraad. Wij stellen voor om 3 fte extra structurele capaciteit beschikbaar te stellen (2 fte vergunningverlening en 1 fte handhaving) wat overeenkomt met € 261.000 per jaar.

Beveiliging gebouwen - € 150.000 per jaar

De afgelopen jaren zijn de medewerkers van de beveiliging weer onderdeel geworden van de provincie Overijssel en is het budget voor uitbesteed werk drastisch naar beneden bijgesteld. Helaas zien we dat we structureel extra inzet van externe beveiligers nodig hebben, mede gezien de rol die de provincie vervult bij een aantal politiek en maatschappelijk gevoelige onderwerpen. Wij stellen voor om het budget hiervoor te verhogen met € 150.000 per jaar.

Naleving archiefwet - € 225.000 per jaar

GS hebben vanuit de Archiefwet een wettelijke zorgplicht voor het (eeuwig) beheren en bewaren van de eigen overheidsinformatie. Om te kunnen voldoen aan overige wetgeving zoals bijvoorbeeld de Wet open overheid en de Wet beveiliging netwerk en informatiesystemen moet de informatiehuishouding op orde zijn en voldoen aan de eisen die de Archiefwet hieraan stelt. Bij de Perspectiefnota 2023 zijn hiervoor incidentele middelen beschikbaar gesteld. We stellen voor om € 225.000 per jaar beschikbaar te stellen voor de fase van het op orde houden van informatie, nadat het door de organisatie op orde is gebracht. Dit geldt zowel voor papieren als digitale informatie:

- Digitaal: in 2026 moet de provincie Overijssel beschikken over een werkend e-depot om digitale informatie overeenkomstig de eisen van de wet in een gecontroleerde omgeving te kunnen bewaren. Hiervoor is gespecialiseerde beheercapaciteit en expertise nodig en aanschaf voor licenties van leveranciers. Er zal een systeem moeten zijn waarbinnen gewerkt kan worden en daarvoor is nodig dat alle bestaande digitale informatie gescreend, geschoond en waar noodzakelijk vernietigd is voordat het in het e-depot mag landen.
- Papier: Voorbereidingen worden getroffen om per 2026 de laatste papieren archieven over te brengen naar Collectie Overijssel. Omdat de omvang van het archief toeneemt, neemt ook de beheerlast toe. Daarnaast is beperkt structureel budget nodig om bij uitzondering belangrijke particuliere archieven van provinciaal belang te kunnen behouden voor de samenleving op het moment dat deze zich aandienen.

Bedrijfsvoering - € 200.000 per jaar

In de Perspectiefnota worden verschillende voorstellen gedaan voor uitbreiding van

personele inzet. Bij de afzonderlijke posten worden de geraamde personeelslasten opgenomen. De vaste overheadkosten voor onder andere huisvesting, IT en opleidingskosten ramen wij separaat. Op basis van de voorstellen komen de extra overheadkosten uit op € 200.000 per jaar.

Stelpost structurele begroting - € 3 miljoen per jaar

Wij stellen voor om een stelpost op te nemen ter hoogte van € 3,0 miljoen per jaar. Deze stelpost geeft invulling aan de besparingsmogelijkheden die in de Jaarrekening 2023 zijn geïdentificeerd op een aantal budgetten met meerjarige onderuitputting. Deze stelpost wordt in de aanloop naar de Begroting 2025 concreet ingevuld.

Incidentele autonome ontwikkelingen

Compensatieafpraak Zeeland provinciefonds - € 912.000 incidenteel

Provincies ontvangen een belangrijk deel van hun inkomsten uit het provinciefonds. De middelen in dit fonds worden over de provincies verdeeld aan de hand van een verdeelmodel. In 2017 is dit model voor het laatst herijkt. In de verdeling wordt onder andere rekening gehouden met de eigen inkomsten van provincies. Bij de totstandkoming van het model in 2017 was voor de provincie Zeeland hierbij de verevening gebaseerd op een eenmalig hoge dividenduitkering in 2008. Hierdoor ontving Zeeland structureel minder, terwijl deze eigen inkomsten er niet (meer) waren. In 2018 is in IPO verband besloten deze 'weeffout' in het verdeelmodel te repareren door Zeeland vanuit de andere provincies te compenseren. Deze afspraak is in 2021 verlengd tot het moment dat er een nieuw verdeelmodel is. Omdat er nog geen nieuw verdeelmodel is, verlenen wij ook in 2024 een bijdrage van € 912.000. Wij stellen u voor om daarmee in te stemmen.

Schadedossier Kanaal Almelo de Haandrik - € 8,2 miljoen incidenteel

In december 2023 hebben Provinciale Staten gesproken over de aanbevelingen uit het rapport 'Schaderegeling Almelo-De Haandrik moet menselijker, makkelijker en milder'. Zij hebben besloten om dit rapport over te nemen, in te stemmen met het aanpassen van de schaderegeling en de financiële consequenties nader uit te werken en te betrekken bij jaarrekening 2023 en Perspectiefnota 2025. Hierbij is indicatief een bandbreedte van € 13.5 tot € 16.4 miljoen aangegeven.

De financiële consequenties zijn inzichtelijk gemaakt. Uitkomst hiervan is dat € 13,6 miljoen extra benodigd is om de schaderegeling op de vastgestelde wijze te kunnen uitvoeren. Bij de jaarrekening 2023 wordt een verhoging van de voorziening opgenomen ter hoogte van € 5,4 miljoen. Wij stellen voor om het resterende bedrag van € 8,2 miljoen in 2024 te storten in de Reserve Waterwegen.

Rentebaten - € 20 miljoen + € 2,7 miljoen incidenteel

Wij stellen voor om de rente-inkomsten vanuit ons saldo op de schatkistrekening in 2025 te ramen op € 20 miljoen. Dit is gebaseerd op het verwachte saldo op de schatkist en de huidige te verwachten rente in 2025. De schatting is voorzichtigheidshalve naar beneden afgerond. Daarnaast is er naar verwachting sprake van rente-inkomsten op de tijdelijke financiering die wordt verstrekt vanuit het Energiefonds Overijssel. Wij stellen voor om deze te ramen op een totaal van € 2,7 miljoen verdeeld over de periode 2024-2028.

MER onderzoeken natuurbeheerplannen - € 320.000 incidenteel

Bij het opstellen van het plan van aanpak voor de herziening van de Natura 2000-beheerplannen is in beeld gebracht dat er onder de nieuwe Omgevingswet een m.e.r.-plicht kan ontstaan voor de beheerplannen. Op dat moment was de verwachting dat het niet nodig zou zijn om een MER op te stellen indien het beheerplan zich zou beperken tot een globale beschrijving van activiteiten in en rond het Natura 2000-gebied. Dit is niet houdbaar gebleken, na nadere juridische beoordeling. Dit leidt niet alleen tot aanvullende kosten voor deze MER onderzoeken, maar ook tot 6-12 maanden extra doorlooptijd voor de totstandkoming van het een beheerplan. De kosten van een MER onderzoek worden op basis van de eerste verstrekte opdracht ingeschat op 80.000 euro per gebied. Wij stellen voor om

twee maal 160.000 euro beschikbaar te stellen ter dekking van 4 MER onderzoeken voor de jaren 2025-2026, waarbij we verder ervaring op zullen doen met de meerwaarde van de MER voor deze beheerplannen. Mocht daaruit blijken dat het aantal benodigde MER onderzoeken hoger ligt dan zal op een later moment een verdere budgetbijstelling nodig zijn.

Capaciteit, stikstof, landbouw, beheerplannen - € 1,62 miljoen incidenteel

In 2022 hebben Provinciale Staten bij de Perspectiefnota 2023 middelen beschikbaar gesteld voor extra capaciteit bij de inhoudelijke, juridische en beleidswerkzaamheden rond stikstof en landbouwbeleid en voor het opstellen van beheerplannen en natuurdoelanalyses Natura2000. De middelen zijn beschikbaar gesteld voor de jaren 2023 en 2024. Gelet op de onzekerheid over financiering door het Rijk van de gevraagde capaciteit in het zogenoemde artikel 2 onderzoek PPLG, het PPLG zelf en de uitkomst van de kabinetsformatie, moeten we ervanuit gaan dat er onvoldoende salarisbudget en onderzoeksbudgetten zijn voor verplichtingen die we zijn aangegaan voor de komende jaren. Dit terwijl de werkzaamheden niet zijn afgenomen. En, mede gelet op het coalitieakkoord waar meer aandacht wordt gevraagd voor onderbouw en landbouwbeleid, naar verwachting voorlopig niet zullen afnemen. We stellen voor om voor 2025 en 2026 deze middelen te dekken met incidenteel budget ter hoogte van € 810.000 per jaar in afwachting van de uitkomsten van het artikel 2 onderzoek en de kabinetsonderhandelingen over te ontvangen rijksmiddelen.

Bijdrage BIJ12 HBO applicatielandschap - € 120.000 incidenteel

BIJ12 beheert informatiesystemen voor provincies die voortkomen uit bestuurlijke en interbestuurlijke afspraken. In 2024 werkt BIJ12 door aan de basisinfrastructuur voor de ontwikkeling van informatieproducten en de herbouw en nieuwbouw van bestaande verouderde applicaties / informatievoorzieningen. Hiervoor is in de Begroting 2024 van BIJ12 een (landelijk) bedrag van € 1,2 miljoen opgenomen. Wij stellen voor om hiervoor ons aandeel ter hoogte van € 120.000 beschikbaar te stellen.

Aanvullende accenten

Samenwerking landbouw onderwijsinstellingen - € 600.000 incidenteel

In relatie tot kennisontwikkeling liggen er kansen voor een actievere verbinding met het onderwijs. Er liggen concrete vragen van Saxion (in samenwerking met Aeres hogeschool), Windesheim en Zone College voor de ontwikkeling van een leergang. De kosten die hiermee gemoeid zijn, zijn langjarig (6 jaar) en bedragen circa € 100.000 per jaar. Wij stellen voor om hiervoor € 600.000 beschikbaar te stellen.

Uitbreiding anticiperend grondfonds - € 3 miljoen incidenteel

Het voorstel is om het anticiperend grondfonds (AGF) in omvang te verdubbelen van € 100 miljoen naar € 200 miljoen. Dat vraagt ook om een verdubbeling van de risicoreservering. Bij het instellen van het AGF is op basis van een risico-inschatting de reservering bepaald op € 3 miljoen. Bij een verdubbeling verdubbelt dit risico ook. Daarom stellen we voor € 3 miljoen te reserveren. Voor de verdubbeling van het AGF volgt een separaat Statenvoorstel, in aanloop daarnaartoe vindt een evaluatie plaats en zal het risicoprofiel tegen het licht worden gehouden.

Drinkwatervergunningen - € 750.000 incidenteel

Bestaande drinkwatervergunningen liggen in toenemende mate onder een vergrootglas van externe partijen (MOB, Natuurmonumenten) vanwege de effecten op de omgeving. Dit heeft zich vertaald in enkele juridische procedures gericht op het reduceren of sluiten van de drinkwaterwinning dan wel van het wegnemen van effecten van de drinkwaterwinning. Ook vertaalt zich dit in Woo-verzoeken rond bestaande winningen en drinkwaterreserveringen en verzoeken om zettingsschades door de provincie vergoed te krijgen. Wij stellen voor om € 750.000 beschikbaar te stellen voor extra inzet om procedures gericht op de huidige drinkwatervergunningen zorgvuldig af te wikkelen.

Ondermijning - € 2 miljoen incidenteel

De aanpak van ondermijning vergt provinciale ondersteuning met inzet van menskracht,

kennis, faciliteiten en in de aanloop ook (financiële) middelen van in totaal ongeveer € 4,0 miljoen. De helft daarvan (€2,0 miljoen) kan worden gedekt vanuit de investeringsimpuls voor Kwaliteit Openbaar Bestuur. Wij stellen voor om € 2,0 miljoen beschikbaar te stellen voor het resterende deel.

Economische koppelkansen nationale veiligheid - € 1.2 miljoen incidenteel

De samenwerking met Defensie, gemeenten en de overige (publieke) partners in de provincie willen we vormgeven door middel van specifiek accountmanagement. Daarnaast voorzien wij extra benodigde capaciteit in verband met onderzoeken en het benutten van economische koppelkansen op basis van het Nationaal Programma Ruimte voor Defensie, bijvoorbeeld bij Tech Base. Wij stellen voor hiervoor incidenteel € 300.000 per jaar beschikbaar te stellen gedurende deze coalitieperiode (2024 – 2027).

Verstedelijkingsstrategieën - € 1.7 miljoen incidenteel

Wij stellen voor om € 900.000 te reserveren voor het Overijsselse aandeel van de kosten van de verstedelijkingsstrategieën Twente en Stedendriehoek. De totale kosten zijn naar verwachting circa € 1,5 miljoen per regio waarbij ons aandeel 40% is in Twente en 20% in Stedendriehoek. Hierbij gaan we uit van cofinanciering van het Rijk en gemeenten vergelijkbaar met de eerder gemaakte afspraken voor de regio Zwolle.

Daarnaast stellen wij voor om voor de uitvoering van de verstedelijkingsstrategie Zwolle € 200.000 per jaar in deze coalitieperiode (2024 – 2027) beschikbaar te stellen. Voor het NOVEX gebied regio Zwolle is de bijdrage vanuit gemeenten inmiddels geregeld via de meerjarenagenda van de regio Zwolle. Van provincies wordt ook een bijdrage gevraagd.

Regie op de volkshuisvesting - € 400.000 incidenteel

Gezien de urgentie van het wetsvoorstel 'Regie op de volkshuisvesting' en aankomende inwerkingtreding moeten er op basis van de woondeals en regionale woonzorgvisies nu al goede afspraken gemaakt worden met gemeenten om met de juiste aandachtsgroepen goed te huisvesten. Wij stellen voor om vooruitlopend op de nieuwe wet al actief met deze taken aan de slag te gaan en voor 2024 en 2025 € 200.000 per jaar beschikbaar te stellen voor extra inzet hierop.

Versnelling woningbouw - € 5 miljoen incidenteel

Aan het begin van een gebiedsontwikkeling zijn de uitdagingen soms zo groot dat gewenste ontwikkelingen stagneren. Tot nu toe zien we Rijkssubsidiegelden vooral naar grote initiatieven en grote gemeenten gaan, daar waar we ook in kleine gemeenten kansen zien voor inbreiding voor woningbouwprojecten en verbetering van de leefbaarheid. Wij zien dat er projecten niet in ontwikkeling worden genomen door forse uitdagingen in de gebiedsontwikkeling (transformatie, herstructurering, infrastructuur, parkeren, bodemsanering, vergroening, openbare ruimte of energievoorzieningen). Deze (inbreidings-)plannen dragen bij aan het behoud van de landschappelijke waarden van ons landelijk gebied (zoals landbouw en natuur) en geven een impuls aan de leefbaarheid.

Wij stellen voor om € 5 miljoen te reserveren om dergelijke (minimaal 3) gebiedsontwikkelingen te ondersteunen en zodoende woningbouw te versnellen. Het zou moeten gaan om ontwikkelingen die binnen 2 jaar leiden tot een plan of realisatie, waarbij financiering aanwezig is vanuit minimaal 2 andere partijen. Het financieren is bedoeld om projecten haalbaar en betaalbaar te houden en daarmee de prijzen voor de consument op een aanvaardbaar niveau te houden. Daarom zullen alleen projecten in aanmerking komen met substantiële percentages goedkope en betaalbare woningbouw. Ook zal cofinanciering worden gevraagd van marktpartijen, gemeenten en corporaties.

Zorggeschikte woningen - € 10 miljoen incidenteel

Door een toenemende vraag naar woningen voor ouderen en andere kwetsbaren is er behoefte aan meer betaalbare woningen en woningen voor ouderen. Met het Rijk is afgesproken dat er meer geclusterde en zorggeschikte woningen gerealiseerd moeten worden, waarvan de helft in de sociale huur. Alle partijen zijn bereid om inzet te plegen,

maar de financiële middelen zijn een uitdaging, omdat de kosten hoger zijn dan bij reguliere woningen (aangepaste woningen, ontmoetingsruimten etc.). De totale opgave betreft ongeveer 2.800 zorggeschikte woningen en 3.900 geclusterde woningen en 8.000 nul-trede woningen tot en met 2030. Extra kosten voor zorggeschikt (35% van de bouwsom) zitten in het aanpasbaar bouwen van de woningen, zodat er langdurige zorg geleverd kan worden. Extra kosten voor geclusterde woningen zitten in ontmoetingsvoorzieningen.

Wij stellen voor om € 10 miljoen te reserveren om (waar mogelijk als aanvulling op de rijksregeling) corporaties in staat stellen zorggeschikte, geclusterde en nul-trede woningen te bouwen tot 2027. Het beschikbaar stellen van de middelen volgt via een separaat PS besluit.

Structurele overige voorstellen

Vergoeding faunaschade - € 500.000 per jaar

Faunabeheer gaat om de balans tussen ecologie (het beschermen van soorten) en economie (het voorkomen van schade door soorten). Door verschillende uitspraken van de rechtbank en de Raad van State en het (nog) niet vaststellen van een provinciaal faunabeleidskader zijn er momenteel weinig mogelijkheden voor eigenaren om preventieve maatregelen te nemen die schade door wilde dieren voorkomen. De kosten voor het vergoeden van faunaschade lopen om deze reden al een aantal jaren op. In de Begroting 2024 is reeds €0,5 miljoen extra structureel budget opgenomen. Wij stellen voor om additioneel nog eens € 0,5 miljoen structureel beschikbaar te stellen. Wij proberen de schade zoveel mogelijk te beperken.

Banenafpraak - € 81.000 per jaar

Onze provincie heeft in 2023 het Charter Diversiteit ondertekend. We hebben de ambitie hieraan een goede invulling te geven. We hebben als overheidsorganisatie een voorbeeldfunctie. Daarbij hoort ook dat wij zelf doen wat we van de samenleving verwachten als het gaat om diversiteit en inclusiviteit. Een effectieve uitvoering van het plan van aanpak vraagt aanvullende menskracht met een drive en specifieke deskundigheid op dit vlak.

In de afgelopen jaren is het aantal collega's bij onze provincie met een arbeidsovereenkomst in het kader van de Banenafpraak gegroeid naar 30 fte. Dat is ook de bedoeling. Tegelijkertijd brengt dat ook een groei in begeleidingsvraag met zich mee, van de medewerkers zelf, maar ook van leidinggevend, buddy's en directe collega's. Dit vraagt uitbreiding van menskracht met specifieke expertise met betrekking tot deze doelgroep. Wij stellen voor om voor beide voorstellen gezamenlijk een bedrag van € 81.000 euro per jaar beschikbaar te stellen.

Publieksagressie en geweld - € 87.000 per jaar

We zien een toename van polarisatie in de samenleving. Dat betekent helaas ook dat onze organisatie (en haar mensen) te maken heeft met een toename van cases rondom agressie en geweld. We zijn onvoldoende toegerust op het bieden van ondersteuning aan medewerkers en bestuurders terwijl het grote impact heeft op de hen. Er is extra menskracht nodig om de organisatie en onze medewerkers hierbij de noodzakelijke ondersteuning te bieden die nodig is. Dat betreft zowel structurele training voor medewerkers, als casemanagement en advies. Wij stellen voor om voor dit voorstel een bedrag van € 87.000 per jaar beschikbaar te stellen.

Bevrijdingsfestival - € 65.000 per jaar

Momenteel ondersteunen wij het Bevrijdingsfestival Overijssel (BFO) vanuit twee subsidieregelingen. Vanuit het incidenteel gefinancierd evenementenbeleid (circa € 65.000 per jaar) en vanuit 'UBS 8.1 Dodenherdenking en Bevrijdingsfestival' (circa € 58.000 per jaar vanuit structureel budget). Op het bevrijdingsfestival vieren we jaarlijks dat we in Nederland in vrijheid leven, bezinnen we ons op het belang van vrijheid en realiseren we ons

dat onze democratie en vrijheid kwetsbaar is. Het BFO heeft dus een bredere betekenis en maatschappelijk belang dan enkel als evenement. Met het oog op enerzijds het structurele karakter (jaarlijks evenement) en anderzijds deze bredere betekenis en maatschappelijk belang, is het voorstel om de huidige subsidie aan het BFO vanaf 2025 volledig en structureel via UBS 8.1 te laten verlopen. We stellen daarom voor UBS 8.1 vanaf 2025 met structureel € 65.000 te verhogen.

Vergoeding Aerius berekening evenementen - € 60.000 per jaar

Provinciale Staten hebben in vergadering van 8 november 2023 een motie aangenomen met als dictum 'PS verzoeken GS om de kosten van de Aeriusberekeningen van de organisaties van de paasvuren te vergoeden en andere kleinschalige evenementen in beeld te brengen'.

Het voorstel voor uitvoering van deze motie is om de kleinschalige evenementen te beperken tot evenementen van non-profitorganisaties. Met een voortoets bepalen wij vooraf of een Aerius-berekening nodig is. De laatste jaren was dat gemiddeld 25 keer per jaar nodig voor evenementen en we verwachten dat dit aantal beperkt zal stijgen. De kosten van een Aerius-berekening schatten we in op gemiddeld € 2.000 per berekening en het aantal evenementen op 30. Wij stellen voor om een structureel budget beschikbaar te stellen van € 60.000 per jaar.

Aanpassing cofinanciering ANLB - Neutrale mutatie

In 2022 is tussen provincies en het Rijk afgesproken om vanaf beheerjaar 2023 het provinciaal cofinancieringspercentage voor Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer (ANLb) te verhogen van 25% naar 35%. Deze verhoging leidt tot een vereenvoudiging en uniformering van verschillende cofinancieringspercentages in het Nationaal Strategisch Plan. Deze vereenvoudiging zorgt vervolgens voor een verlaging van de uitvoeringskosten gerelateerd aan ANLb en vermindert het aantal ongewenste en ingewikkelde verrekeningen achteraf. De uitvoeringskosten vallen € 0,8 miljoen per jaar lager uit ten opzichte van de jaren t/m 2022.

Om het volume van het aantal beheercontracten op hetzelfde niveau te houden als in 2022 en eerder, stellen wij u voor om de besparing op de uitvoeringskosten van € 0,8 miljoen in te zetten voor het sluiten van beheercontracten. Dat betreft een budget neutrale wijziging binnen prestatie 3.1.5. Hiermee geven wij ook deels invulling aan de motie "Meer middelen voor Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer" die op 8 november 2023 is aangenomen.

Inzet omgevingsdiensten VTH - € 110.000 structureel + € 60.000 incidenteel

Met de Omgevingsdiensten IJsselland en Twente zijn afspraken gemaakt over de opvolging van adviezen van de commissie van Aartsen om de budget neutrale robuustheid van het stelsel voor Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving (VTH) robuuster te maken. Daarnaast wordt het VTH-stelsel als middel gezien voor de realisatie van diverse opgaven in de fysieke leefomgeving (zoals klimaat en circulaire economie). Wij stellen voor om hiervoor € 25.000 structureel beschikbaar te stellen.

In het verlengde hiervan is in IPO verband de bouwstenenvisie CE-VTH opgesteld. De visie is bedoeld om bouwstenen voor beleid te bieden die elke provincie kan opnemen in het eigen (VTH)beleid ter bevordering van de transitie naar een circulaire economie. Bij de vergunningverlening en het houden van toezicht nemen onze Omgevingsdiensten de circulaire economie mee als integraal onderdeel van het reguliere takenpakket. Hiervoor investeren we in de noodzakelijke kennis en processen om de ontwikkeling van circulaire economie zoveel mogelijk te ondersteunen. We ontwikkelen een helder toetsingskader waarin circulaire beleidsambities een rol krijgen. Wij stellen voor om in 2024 € 145.000 beschikbaar te stellen voor de implementatie van de bouwstenenvisie CE-VTH en vanaf 2025 € 85.000 structureel voor de uitvoering in de jaren erna.

Incidentele overige voorstellen

80 jaar vrijheid - € 300.000 incidenteel

De bevrijding van de provincie Overijssel vond plaats van 1 april tot en met 17 april 1945. In april 2025 is het dus 80 jaar geleden dat Overijssel is bevrijd. Afgelopen periode is weer energie te ontstaan om landelijk, regionaal en lokaal stil te staan bij 80 jaar vrijheid, zoals ook bij de viering van 75 jaar vrijheid.

Het idee is om een Overijssels lustrumprogramma in te richten dat de koppeling vormt tussen het lokale en nationale programma. De stichting Platform WO2 Overijssel is bereid gevonden om (net als bij 75 jaar vrijheid) als coördinerende partij op te treden. Wij stellen voor om hiervoor €300.000,- beschikbaar te stellen. Een gedeelte kan worden besteed aan het ondersteunen van lokale initiatieven. Het andere gedeelte kan voor meer (provinciale) overkoepelende initiatieven gebruikt worden. Ook kan vanuit deze middelen een projectleider worden betaald die ervoor zorgt dat de (lokale) initiatieven rondom 80 jaar vrijheid gezamenlijk een mooi provinciaal lustrumprogramma vormen.

Uitvoeringskosten MTR - € 150.000 incidenteel

In 2025 is een Midterm Review (MTR) voorzien. De exacte kosten van de MTR zijn afhankelijk van de keuzes die in overleg met uw Staten worden gemaakt. Wij stellen voor om hiervoor € 150.000 beschikbaar te stellen.

Museum de Fundatie - € 910.000 incidenteel

Museum De Fundatie is in financieel zwaar weer terecht gekomen. Er wordt in overleg met gemeente Zwolle en Museum De Fundatie gezocht naar een oplossing. Het museum is van groot belang voor de culturele infrastructuur in Overijssel. Wij stellen voor om hiervoor € 910.000 beschikbaar te stellen. De daadwerkelijke besteding hiervan is onder de voorwaarde dat de gemeente Zwolle ook bereid is om geld beschikbaar te stellen.

Maatregelen kruispunten provinciaal wegennet - € 2,05 miljoen incidenteel

Tijdens de coronapandemie nam het verkeersaanbod fors af, maar dit stijgt nu veel sneller dan voorzien. Ondanks ons beleid gericht op mobiliteitstransitie en benuttingsmaatregelen op ons wegennet, laat ons Regionaal Verkeersmodel Overijssel zien dat de knelpunten in de toekomst verder zullen toenemen. Hoofdzakelijk als gevolg van de verdere verstedelijking die zich voordoet.

Voor enkele kruispunten op ons provinciaal wegennet stroopt het verkeer op in de spitsuren, en is de verwachting dat dit in de periode tot 2030 gaat toenemen. Voorgesteld wordt de volgende maatregelen mee te nemen bij het groot onderhoud dat reeds is gepland. Voor de N764 is dit in 2025 en voor de N377 in 2028:

- N764 – N331 Zwolseweg (Zwolle): extra linksaf vak
- N764 – Mr. Niersallee (Kampen): extra linksaf vak
- N377 – aansluiting A28 (De Lichtmis): bypass rechtsaf

Daarnaast stellen we voor een studie te doen naar de rotonde N348-N332 naar de meest passende en efficiënte maatregelen. Voor de rotonde N342 – N343 wordt voorgesteld de situatie te monitoren op basis van Floating Car Data. Wij stellen voor om voor het uitvoeren van deze maatregelen en studies € 2,05 miljoen beschikbaar te stellen.

Treindienst Hengelo Bielefeld

Binnen de concessie Teutoburger Wald-Netz (2017-2032) is provincie Overijssel mede opdrachtgever voor de grensoverschrijdende treindienst Bielefeld-Bad Bentheim-Hengelo (RB61). Als gevolg van hoge inflatie en substantieel lagere reizigersopbrengsten dan waarmee is gerekend bij de aanbesteding bedragen de exploitatiekosten van het Nederlandse deel inmiddels circa € 2,5 miljoen per jaar. Aanvankelijk is rekening gehouden met € 1,6 miljoen per jaar (prijsspeil 2014). Op basis van de huidige inzichten wordt verwacht dat het restant van de nog beschikbare incidentele dekkingsmiddelen omstreeks 2029 uitgeput is. Voor de dekking van de resterende looptijd van de concessie wordt voorgesteld om binnen de bestemmingsreserve Mobiliteitsprogramma hiervoor ruimte te reserveren. Er is nog een bedrag van € 7,5 miljoen beschikbaar (eerder aangemerkt als beïnvloedbaar) dat hiervoor toereikend zou moeten zijn. Om vanaf medio 2032 de

grensoverschrijdende treindienst RB61 te kunnen continueren moet er een structurele oplossing komen voor het dekkingsvraagstuk.

Bovenregionale stresstesten wateroverlast - € 500.000 incidenteel

Naar aanleiding van de extreme wateroverlast in Limburg heeft de interbestuurlijke Beleidstafel Hoogwater en Wateroverlast geadviseerd om een bovenregionale stresstest naar wateroverlast uit te voeren op het niveau van (grensoverschrijdende) stroomgebieden. Dit is een aanvulling/verdieping op de regionale stresstesten die in de DPRA-werkregio's 6-jaarlijks worden uitgevoerd. Afgesproken is dat provincies verantwoordelijk zijn voor de coördinatie van de uitvoering van deze additionele stresstesten. Het waterschap draagt ook inhoudelijk bij aan het vormen van het waterbeeld binnen dit proces, dat zich op een bovenregionaal niveau afspeelt. Wij stellen voor om € 500.000 beschikbaar te stellen voor de uitvoering.

Co financiering invasieve exoten - € 2 miljoen incidenteel

Wij hebben de wettelijke taak om invasieve exoten (zo goed mogelijk) te bestrijden en zo schade aan biodiversiteit, volksgezondheid, hoogwaterveiligheid, waterhuishouding en economie te voorkomen. Deze taakstelling geldt in het bijzonder voor N2000-gebieden waar aangewezen habitats of doelsoorten in het gedrang komen. Vanuit het Rijk is een LIFE-subsidieregeling beschikbaar waarbij als voorwaarde is gesteld dat Overijssel een cofinanciering beschikbaar stelt van € 300.000 voor de komende vijf jaar. Daarnaast willen we ook de cofinancieringscomponent voor de natuurorganisaties NM en SBB (ieder € 50.000) vergoeden. Wij stellen voor om in de periode 2024-2028 incidenteel € 400.000 per jaar beschikbaar te stellen voor deze cofinanciering.

Actieplan geluid - € 1,8 miljoen incidenteel

Wij hebben de wettelijke taak om een Actieplan geluid 2024-2029 op te stellen op basis van de Europese richtlijn omgevingslawaai (2002/49/EG) en Artikel 2.26 van de Omgevingswet. Het actieplan geluid moet een beschrijving van het beleid voor de komende jaren bevatten om de geluidbelasting die wordt veroorzaakt door de provinciale wegen te beperken en daarmee de leefbaarheid en gezondheid van inwoners in Overijssel te behouden en te verbeteren. Tevens moet het actieplan geluid een plandrempel voor de geluidbelasting op geluidgevoelige gebouwen bevatten. De plandrempel is het geluidniveau waarboven het bestuursorgaan maatregelen overweegt om de geluidbelasting te beperken. De hoogte van de plandrempel bepaalt de provincie zelf. Sinds de Omgevingswet is de wettelijke bovengrens voor het geluidsniveau op geluidgevoelige gebouwen door provinciale wegen 65 dB Lden. In het vorige actieplan is een plandrempel gekozen van 63 dB Lden, maar is geen extra budget beschikbaar gesteld voor het verminderen van de geluidbelasting door onze provinciale wegen.

We stellen voor om € 1,8 miljoen beschikbaar te stellen voor het realiseren van geluidsreducerend asfalt op locaties waar dit het meest doelmatig is (d.w.z. de hinder is hoog en de maatregel is effectief voor meerdere woningen). Daarnaast wordt er werk gemaakt en vindt de aanleg van geluidsreducerend asfalt alleen plaats op locaties waar al werkzaamheden zullen plaatsvinden de komende 5 jaar.

Reservering cofinanciering

We stellen voor om € 40 miljoen te reserveren voor cofinanciering (gemeenten, regio's, Rijk, Europa). Er is een aantal concrete beleidsonderwerpen waarop wij verwachten dat een cofinancieringsvraag kan komen:

Europese programma's

We voorzien dat in deze coalitie periode (waarschijnlijk 2026) toezeggingen gedaan moeten worden over cofinanciering voor de Europese programma's 2028 – 2034.

Nationale parken

In 2023 heeft het ministerie voor Landbouw Natuur en Visserij (LNV) het beleidsprogramma Nationale Parken 2024-2030 vastgesteld. Het Rijk heeft ook bekend gemaakt om de

komende jaren € 35 miljoen beschikbaar te stellen voor de ontwikkeling van de Nationale Parken. LNV is op dit moment bezig met de voorbereidingen van de Parkendeal die ze wil sluiten tussen parken, provincies en Rijk. De uitwerking van een nieuwe Parkendeal kan leiden tot een cofinancieringseis voor de provincie. Hiervoor is het noodzakelijk dat eerst de spelregels vanuit het ministerie van LNV helder zijn.

N36

Na jarenlange lobby heeft de minister van Infrastructuur en Waterstaat € 125 miljoen beschikbaar gesteld voor fysieke rijbaanscheiding op de N36. Vanuit de regio hebben wij in 2023 als meekoppelkansen voorgesteld om vijf gelijkvloerse kruisingen en twee aansluitingen op de N36 aan te passen ter verbetering van de verkeersveiligheid en doorstroming. Drie locaties sluiten aan op ons provinciaal wegennet. Naar verwachting neemt in 2025 de minister een besluit of de meekoppelkansen onderdeel worden van de scope van de maatregelen op de N36. Op dat moment dienen nadere afspraken te worden gemaakt over cofinanciering.

Inzet buffers voor indexatie effecten

In de begroting 2024 zijn incidentele en structurele buffers aangehouden om gedurende het jaar extra benodigde indexering van budgetten op te kunnen vangen (algemeen en specifiek voor inflatie op het gebied van infrastructuur). Wij stellen voor om deze buffers tot de Perspectiefnota volgend jaar aan te houden en eventuele restanten volgend jaar te laten vrijvallen.

In de algemene buffer resteert na de verwerking van onderstaande voorstel om de extra benodigde dekking voor de CAO 2024-2025 te dekken uit deze buffer, nog circa € 2,5 miljoen voor het opvangen van overige autonome kostenontwikkelingen als gevolg van inflatie.

In de structurele buffer voor inflatie op het gebied van infrastructuur resteert, na de verwerking van onderstaande voorstel om voor de baggeropgave een aanvullende storting in de voorziening te doen en te dekken vanuit deze buffer, nog circa € 1,4 miljoen.

Onderhandelingsresultaat CAO 2024/2025

Het onderhandelingsresultaat vraagt om € 2,1 miljoen aanvullende structurele dekking naast de middelen die reeds voor het CAO resultaat waren gereserveerd. Doordat de personeelsbudgetten worden meegenomen in de reguliere indexeringen over 2025 is er een reservering voor een volgende CAO.

Baggerwerkzaamheden

In de Perspectiefnota 2022 is voor de onderhoudsvoorziening waterwegen structureel een verhoging van € 960.000 per jaar opgenomen voor baggerwerkzaamheden. De meest actuele raming op basis van de recentste peilingen, resultaten van milieukundige waterbodemonderzoeken en verwachte aanwas van slib in de komende jaren laat zien dat de voorliggende opgave voor het baggeren rond de € 21 miljoen ligt. De komende baggeronde voeren we zodanig uit dat de eerstvolgende baggeronde over 10 jaar is. Dat is economisch gezien de voordeligste werkwijze. Dit resulteert in een grotere onttrekking aan de voorziening de komende jaren.

In de begroting 2024 was reeds rekening gehouden met de grotere opgave. Hiervoor was € 5 miljoen gereserveerd binnen de incidentele buffer voor inflatie van infrastructuur. Hiervan is bij de Jaarrekening 2023 een bedrag van € 1,5 miljoen toegevoegd aan de voorziening groot onderhoud vaarwegen. We stellen u bij deze Perspectiefnota voor het resterende deel van € 3,5 miljoen toe te voegen. Daarnaast stellen we voor de toekomstige baggeropgave voor om structureel € 750.000 toe te voegen aan de voorziening groot onderhoud vaarwegen. Door het toevoegen van deze budgetten aan de begroting voor de komende jaren kunnen toekomstige baggeropgaven gerealiseerd worden.

Toekomstige ontwikkelingen en risico's

Technology Base Twente

De provincie Overijssel en gemeente Enschede, als partners in de Gemeenschappelijke Regeling Technology Base Twente, werken samen met een tweetal private partijen aan een voorstel betreffende de toekomst van vliegveld Twente. Dit leidt mogelijk tot het verzoek aan PS tot een extra financiële bijdrage.

Collecties en archief

Op 23 februari 2023 hebben PS de motie "erfgoed goed bewaard" aangenomen en GS verzocht de mogelijkheden te onderzoeken om een nieuw, innovatief, duurzaam provinciaal Collectiecentrum te realiseren. Het eerste deel van het onderzoek, de probleemanalyse, is inmiddels afgerond. Hieruit blijkt dat er op meerdere fronten van onze collecties en het archief knelpunten zijn, onder andere op het gebied van opslagcapaciteit, klimatologische omstandigheden, kennisdeling en het overbrengen van het papieren archief. Naar aanleiding hiervan wordt vervolgonderzoek gestart naar de wijze waarop de geconstateerde knelpunten het beste kunnen worden weggenomen. Mocht dit onderzoek leiden tot de conclusie dat het meerwaarde heeft om een provinciaal Collectiecentrum te realiseren, dan leidt dit mogelijk tot een verzoek aan PS voor een extra financiële bijdrage. Los hiervan zijn, gelet op de bevindingen in de probleemanalyse, sowieso maatregelen nodig om een toekomstbestendig en duurzaam collectiebeheer te waarborgen. In dat kader wordt opgemerkt dat voor de archiefwet reeds een autonome ontwikkeling is opgenomen in deze Perspectiefnota.

Omgevingsvisie

De totstandkoming van de Omgevingsvisie vraagt meer tijd en inzet dan momenteel is voorzien. Op het moment dat meer duidelijkheid is over de financiële consequenties hiervan wordt een voorstel opgenomen in de P&C-cyclus.

Bediencentrale Noordwest Overijssel

Wij verkennen verschillende varianten voor de Bediencentrale Noordwest Overijssel. Op basis van de huidige inzichten is het bestaande budget hiervoor ontoereikend, vanwege prijsstijgingen en nieuwe inzichten over de geschiktheid van de eerder beoogde locatie. Op het moment dat meer duidelijkheid is over de financiële consequenties hiervan wordt een voorstel opgenomen in de P&C cyclus.

Boordvoorzieningen KADH

De aanpak van de boordvoorzieningen van het Kanaal Almelo de Haandrik wordt momenteel onderzocht en uitgewerkt. Er is een flink grotere opgave die ook een grotere investering vraagt dan nu meerjarig is voorzien. Op basis van (risicogestuurd) onderzoek willen we de opgave in tijd spreiden. Hiervoor wordt een apart voorstel gemaakt. Daarnaast vinden er intensievere schouwwerkzaamheden plaats.

Liquiditeitsprognose

Liquiditeitsprognose 2024 - 2028

Om inzicht te krijgen in onze toekomstige liquiditeitspositie stellen wij een liquiditeitsprognose op. De verwachte structurele en incidentele inkomsten en uitgaven zijn hierin verwerkt. Het is belangrijk om vast te stellen dat er de komende jaren voldoende geld beschikbaar is om de uitgaven te kunnen betalen.

Toelichting op grafiek

De belangrijkste posten die de dalende lijn veroorzaken zijn:

- Investeringsimpuls coalitieakkoord. In het coalitieakkoord is € 201 miljoen gereserveerd voor investeringen in platteland, landbouw en natuur (€ 41 miljoen), water- en energiesysteem (€ 35 miljoen), woningen, bereikbaarheid en ruimte (€ 44 miljoen), economie (€ 48 miljoen) en sociale samenhang (€ 33 miljoen). We hebben in de jaren 2024 t/m 2027 jaarlijks € 40 miljoen opgenomen.

- Uitgaven uit de uitvoeringsreserve Natuurnetwerk Nederland. Voor de jaren 2024 t/m 2028 is ingeschat dat we vanuit deze reserve nog € 149 miljoen gaan uitgeven voor de inrichtingskosten vanuit de ontwikkelopgave.
- Grondaankopen. Voor de komende jaren is opgenomen in de prognose dat de provincie voor in totaal € 148 miljoen meer grond aankoopt dan verkoopt. Bijna € 100 miljoen hiervan wordt betaald uit het anticiperend grondfonds (AGF). Bij een verdubbeling van het AGF zal dit bedrag verder toenemen.
- Uitgaven uit de reserve uitvoering Kwaliteit van Overijssel. Voor de jaren 2024 t/m 2028 is ingeschat dat we vanuit deze reserve in totaal nog € 109 miljoen gaan uitgeven. Het gaat om diverse posten, zoals bijvoorbeeld € 17 miljoen voor beheer voor de provinciale infrastructuur, € 16 miljoen voor N35 knooppunt Raalte, € 15 miljoen voor spoor Zwolle – Enschede en € 10 miljoen voor Regiodeal Twente.
- Investerings in infrastructuur. Voor € 65 miljoen betreffen dit vervangingsinvesteringen. Ook is € 120 miljoen gereserveerd voor de N35 en € 60 miljoen voor elektrificatie van spoorlijnen.

Disclaimer

De liquiditeitsprognose kijkt een aantal jaren vooruit. Consequentie daarvan is dat de prognose van nature onzeker is. Onzekerheden zitten in de omvang van de incidentele ontvangsten en uitgaven en het tijdstip waarop deze gelden ontvangen en uitgegeven worden. Het betreft dan de specifieke uitkeringen van het Rijk, de aan- en verkopen grond, het al dan niet aflossen door de BNG Bank van de lening van € 25 miljoen, het bestedingsritme van de uitgaven uit de reserves, de investeringen in grote infraprojecten en de herijking verdeelmodel provinciefonds. De PPLG ontvangsten van het Rijk zijn nog niet meegenomen, maar zullen substantiële invloed hebben op het saldo.

